

Tematická zpráva

Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Zaměření inspekční činnosti.....	3
3	Zjištění.....	4
3.1	Předškolní vzdělávání.....	4
3.1.1	Prevence a řešení šikany	4
3.2	Základní vzdělávání.....	6
3.2.1	Prevence a řešení šikany	6
3.2.2	Personální zajištění prevence rizikového chování	10
3.2.3	Externí spolupráce	11
3.2.4	Krizové plány pro řešení výskytu rizikového chování	12
3.2.5	Potřeby v oblasti prevence	14
3.2.6	Podmínky pro práci školního metodika prevence a výchovného poradce.....	15
3.2.7	Činnosti školního metodika prevence a výchovného poradce	18
3.2.8	Metodická podpora	21
3.3	Střední vzdělávání	23
3.3.1	Prevence a řešení šikany	23
3.3.2	Personální zajištění prevence rizikového chování	27
3.3.3	Externí spolupráce	28
3.3.4	Krizové plány pro řešení výskytu rizikového chování	29
3.3.5	Potřeby v oblasti prevence	31
3.3.6	Podmínky pro práci školního metodika prevence a výchovného poradce.....	31
3.3.7	Činnosti školního metodika prevence a výchovného poradce	34
3.3.8	Metodická podpora	36
4	Závěr.....	38
4.1	Pozitivní zjištění	41
4.2	Negativní zjištění.....	41
5	Doporučení.....	41
	Seznam zkratk	43

1 Úvod

Česká školní inspekce předkládá tematickou zprávu s výsledky inspekční činnosti zaměřené na problematiku prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování v mateřských, základních a středních školách. Inspekční činnost byla realizována podle § 174 odst. 2 písm. a), b) a d) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Inspekční činnost se skládala ze dvou částí – z inspekčního elektronického zjišťování a z prezenční inspekční činnosti ve vybraných školách. Do inspekčního elektronického zjišťování, které se uskutečnilo v termínu od 22. března do 20. dubna 2016 v podobě on-line elektronického dotazníku pro ředitele škol, výchovné poradce a školní metodiky prevence, byly zapojeny všechny základní a střední školy včetně víceletých gymnázií¹ zapsané do školského rejstříku (jejich počty jsou upřesněny v příslušných částech zprávy). Prezenční inspekční činnost byla realizována v termínu od 5. října 2015 do 17. června 2016 v 982 mateřských, 787 základních a 249 středních školách včetně víceletých gymnázií.

2 Zaměření inspekční činnosti

Školy a školská zařízení mají podle školského zákona povinnost vytvářet mimo jiné také podmínky pro zdravý vývoj dětí a žáků a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů a zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí a žáků při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech. Cílem tematické inspekční činnosti bylo poskytnout pohled na současnou situaci v mateřských, základních a středních školách zejména z hlediska vytváření těchto podmínek pro ochranu dětí a žáků před projevy rizikového chování. Inspekční činnost se zaměřovala zejména na zjišťování počtu a charakteru případů rizikového chování, na personální zajištění oblasti prevence, podmínek pro práci specialistů, činností, které vykonávají, a metodické podpory, která je jim poskytována.²

Současně se inspekční činnost detailněji zaměřila na jeden ze stěžejních a vysoce nebezpečných projevů rizikového chování, na šikanu. Šikanování je závažným rizikovým chováním, které může mít dlouhodobé následky. Šikanování se netýká pouze agresora a oběti, ale v konečném důsledku narušuje celý třídní, případně i školní kolektiv. K jeho závažnosti přispívá skutečnost, že může být po dlouhou dobu skryto, a proto je velmi důležité pozorovat přímé i nepřímé varovné signály šikany a včas adekvátním způsobem zasáhnout.

Toto šetření je z pohledu rozsahu prvním šetřením svého druhu, neboť do něj v rámci elektronického zjišťování byly zapojeny všechny základní a střední školy včetně všech pracovníků, kteří za oblast prevence v daných školách odpovídají, nebo na jejím zajištění nějakým způsobem spolupracují (ředitelé škol, školní metodici prevence, výchovní poradci). Na přípravě dotazníků pro inspekční elektronické zjišťování významným způsobem participoval Národní ústav pro vzdělávání, který se otázkám prevence rizikových jevů ve školách dlouhodobě věnuje.

¹ Víceletá gymnázia jsou analyzována v rámci souboru středních škol, s výjimkou dotazníků školních metodiků prevence a výchovných poradců, kteří explicitně uvedli, že vykonávají činnosti pro nižší stupeň.

² Systém primární prevence rizikového chování je tvořen následujícími aktéry: MŠMT, odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu, krajský školský koordinátor prevence, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, ředitel školy, školní metodik prevence a třídní učitel. Školám by měl poskytovat metodickou podporu zejména metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, který je v přímém kontaktu se školou a zároveň spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence.

Obsah inspekční činnosti vycházel mimo jiné z Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže³ a Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních⁴ a z příslušných zákonů a vyhlášek vztahujících se ke sledované oblasti.

Předkládaná tematická zpráva České školní inspekce tak může poskytnout důležité informace využitelné v rámci preventivních aktivit směrem k výskytu rizikových jevů ve školách, mimo jiné i v souvislosti se změnou v oblasti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (zavádění tzv. společného vzdělávání), která nastává od 1. 9. 2016.

3 Zjištění

3.1 Předškolní vzdělávání

S ohledem na specifika předškolního vzdělávání v tematice výskytu rizikových jevů nebyly mateřské školy zapojeny do plošného inspekčního elektronického zjišťování, byla v nich provedena pouze prezenční inspekční činnost, a to na vzorku 982 mateřských škol.

3.1.1 Prevence a řešení šikany

Šikana se samozřejmě může vyskytovat již v mateřských školách, ačkoliv jde zpravidla spíše o její náznaky nebo počáteční formy. Z poměrně vysokého počtu navštívených škol řešilo případ šikany mezi dětmi pouze několik mateřských škol. Zástupným důvodem byla zpravidla osobnostní charakteristika oběti, případně byla osobní charakteristika spojena s rodinnými problémy oběti (zástupný důvod není přímou příčinou šikany, ale spíše určitou charakteristikou dítěte, domnělou či skutečnou, které bylo agresorem vybráno jako oběť; klíčová je v tomto ohledu nemožnost či neschopnost se bránit). Šikana se v těchto případech projevila fyzickým ubližováním, zpravidla doprovázeném také slovními projevy (nadávky, zesměšňování, ponižování apod.). Ve všech případech ovšem byla preventivní strategie mateřské školy účinná, šlo o opatření ve spolupráci se zákonnými zástupci dětí, spolupráce byla navazována také s pedagogicko-psychologickou poradnou.

Tabulka č. 1 Podíl škol, které řešily v uvedených letech nějaký případ šikany

Školní rok	Podíl MŠ (%)
2012/2013	1,7
2013/2014	1,1
2014/2015	1,9

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nějaký případ šikany řešilo v uplynulých letech pouze minimum mateřských škol. Zjištění České školní inspekce se vztahují k uzavřeným školním rokům, z aktuálních zjištění ovšem vyplývá, že ani ve školním roce 2016/2017 se uvedené podíly škol významněji nezmění.

³ MŠMT. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*. Čj. MSMT-21291/2010-28 účinné od 1. 11. 2010. http://www.msmt.cz/uploads/Metodicke_doporuceni_uvodni_cast.doc

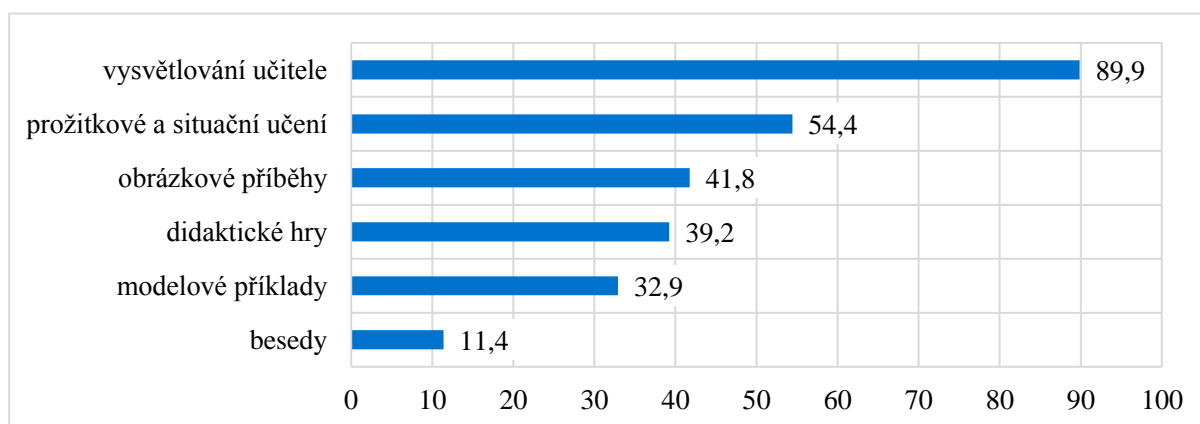
⁴ MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Čj. MSMT- 22294/2013-1. http://www.msmt.cz/uploads/Metodicky_pokyn_k_sikanovani.doc

Tento metodický pokyn byl při uzavření inspekční činnosti nahrazen novým metodickým pokynem: MŠMT. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci šikany ve školách a školských zařízeních*. Čj. MSMT-21149/2016. <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Téměř všechny navštívené mateřské školy mají ochranu dětí před šikanou zakotvenu ve školním řádu, a to nejčastěji obecně jako ochranu před sociálně patologickými jevy (68,8 % navštívených škol), konkrétní opatření je pak uvedeno v 26,3 % škol. Školní strategii, podle které postupují všichni pedagogové při prevenci a zjištění šikany, však mělo stanoveno pouze 42,5 % navštívených mateřských škol.

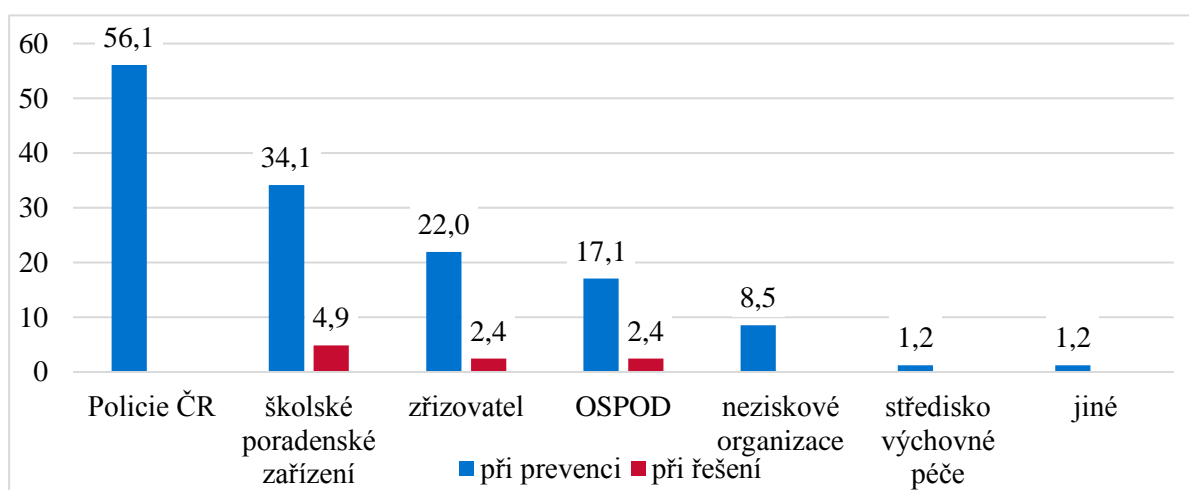
Téměř všechny mateřské školy adekvátně informují děti o riziku šikany. Jakými způsoby tak činí, uvádí graf č. 1.

Graf č. 1 Formy informování dětí o riziku šikany – podíl škol (v %)

Pouze necelá třetina škol (30,4 %) zapojuje do preventivních aktivit proti šikaně i rodiče dětí, nejčastěji formou společných akcí (společné aktivity školy, tvořivé dílny apod.). Školy často informují zákonné zástupce také při třídních schůzkách či formou konzultací a rozhovorů, případně besed pro zákonné zástupce. Takový postup se jeví jako účinný, neboť jsou zákonní zástupci na možná rizika průběžně upozorňováni, témata rizikového chování a prevence před ním jsou neustále připomínána, což podporuje zvýšenou pozornost ze strany všech aktérů.

Graf č. 2 Spolupráce při prevenci šikany a jejím řešení – podíl škol (v %)

Na prevenci šikany spolupracují mateřské školy v největší míře s Policií ČR a školskými poradenskými zařízeními. Při řešení konkrétních případů pak zapojují také orgán sociálně právní ochrany dětí nebo zřizovatele.

Prevence rizikového chování v předškolním vzdělávání probíhá především ve formě budování pozitivního školního klimatu a upevňováním základních společenských pravidel. Pouze tři

z navštívených škol se vztahy ve třídě či škole cíleně nepracovaly. Jednotlivé způsoby práce se vztahy zobrazuje tabulka č. 2.

Tabulka č. 2 Jakým způsobem škola cíleně pracuje se vztahy ve třídě/škole? – podíl škol (v %)

Způsoby	Podíl
vztahová pravidla	94,9
cílené programy na práci se vztahy	26,9
jiné (např. při výchovně vzdělávací činnosti, komunitní kruh, spolupráce se ŠPZ)	7,7

Součástí inspekční činnosti bylo také zapojení škol do dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřeného na problematiku šikany. Za poslední tři roky se k problematice šikany vzdělávali učitelé pouze v třetině navštívených mateřských škol.

Celkově lze shrnout, že přestože jsou určité rezervy ve zpracování školních strategií k prevenci šikany, v zapojení zákonných zástupců do preventivních aktivit a v účasti pedagogických pracovníků v dalším vzdělávání zaměřeném na tuto oblast, charakter předškolního vzdělávání, kdy učitel je s dětmi po celou dobu vzdělávání a průběžně pracuje se vztahy a pravidly v dětském kolektivu, přispívá k nízkému výskytu rizikových jevů (zejména šikany).

3.2 Základní vzdělávání

Inspekční činnost se v základních školách skládala jak z inspekčního elektronického zjišťování, tak z prezenční inspekční činnosti. Představeny jsou jak výsledky inspekčního elektronického zjišťování realizovaného ve všech základních školách zapsaných do školského rejstříku, které se zaměřovalo na celou oblast prevence obecně, tak výsledky prezenční inspekční činnosti prováděné v průběhu celého školního roku a zaměřující se na jeden konkrétní typ rizikového chování - šikanu.

3.2.1 Prevence a řešení šikany

Z pohledu počtu základních škol, které ve školních letech 2012/2013, 2013/2014 a 2014/2015 (informace byly zjišťovány za uzavřené školní roky, tedy posledním školním rokem byl rok 2014/2015) řešily nějaký případ šikany, lze konstatovat poměrně významný nárůst.

Tabulka č. 3 Podíl škol, které řešily v uvedených letech nějaký případ šikany

Školní rok	Podíl ZŠ (%)
2012/2013	31,5
2013/2014	30,3
2014/2015	41,0

Výše uvedená čísla uvádějí podíly škol (ze všech základních škol zapsaných do školského rejstříku), které v daném školním roce řešily alespoň jeden případ šikany. Nicméně podíváme-li se na celé období let 2012 - 2015, pak lze konstatovat, že nějaký případ šikany řešila v uvedeném období téměř každá druhá základní škola (47,2 %). Šikana vůči učiteli byla zaznamenána pouze v jednotkách škol, šikanu mezi žáky pak řešilo 45,3 % škol.

Pro šikanu je typická nerovnováha sil, kdy se oběť neumí nebo nemůže bránit – jako oběť tak jsou často vybíráni žáci, kteří jsou vnímáni jako slabší. Důvody však mohou být různé (viz tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 Počet případů šikany podle převažujícího důvodu – podíl případů (v %)

Zástupný důvod	Podíl případů*
osobnostní charakteristika oběti	42,1
sociální znevýhodnění (např. oblékání, absence mobilního telefonu)	20,6
fyzická odlišnost (např. obezita, neobratnost, tělesně slabší jedinec)	18,3
zdravotní postižení / znevýhodnění	7,9
„nováčkovství“ (nově příchozí člen skupiny)	5,6
národnost, etnicita	4,8
jiné (nadřazenost starších žáků vůči mladším)	4,8
gender	4,0
homofobie, bifobie a transfobie	0,8

* Součet podílů případů nedává 100 % z důvodu možnosti výběru více důvodů současně.

Nejčastějším zástupným důvodem šikany byla osobnostní charakteristika oběti (v 42,1 % případů). Mezi častější důvody dále patřilo sociální znevýhodnění a fyzická odlišnost žáka (vždy okolo dvou pětin případů).

Šikana se člení podle závažnosti do pěti stadií.⁵ První dvě počáteční stadia je možné řešit pedagogickými prostředky, od třetího, klíčového stadia, je vhodná intervence psychologa či etopeda. Nejzávažnější případy jsou řešeny rozdělením skupiny, přeřazením žáka, případně jeho zařazením do zařízení ochranné nebo ústavní výchovy, kde je mu poskytnuta odborná péče. Při zjišťování závažnosti je vždy důležité mít dostatek informací, aby bylo možné vhodně reagovat.

V 92 % škol, ve kterých byly zaznamenány případy šikany, dospěly tyto případy do prvního stadia (zrod ostrakismu) a přibližně v polovině těchto škol také do druhého stadia (fyzická agrese a přitvrzování manipulace). Třetí stadium (většina přijímá normy) a páté, nejzávažnější stadium (totalita neboli dokonalá šikana) se vyskytovalo pouze v jednotkách škol. Ve většině případů tedy šlo o počáteční stadia šikany.

Šikana je záměrné jednání, jehož cílem je ublížit, ponížit, ohrožit či zastrašit jiného žáka nebo skupinu žáků (převážně za účelem budování vlastní pozice ve skupině). Základní formy šikany podle typu agrese jsou fyzická a verbální (psychická), u obou se rozlišuje také její přímá a nepřímá podoba, a smíšená šikana, která kombinuje psychické a fyzické projevy.

Následující informace odrážejí výsledky prezenční inspekční činnosti provedené v 787 základních školách.

Konkrétní projevy šikany zjištěné v navštívených školách v rámci rozhovorů inspekčních pracovníků s řediteli škol, výchovnými poradci a školními metodiky prevence zobrazuje následující tabulka.

⁵ MŠMT. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Příloha č. 2: Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011). Čj. MSMT-22294/2013-1. http://www.msmt.cz/uploads/Methodicky_pokyn_k_sikanovani.doc
Tento metodický pokyn byl při uzavření inspekční činnosti nahrazen novým metodickým pokynem: MŠMT. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci šikany ve školách a školských zařízeních. Čj. MSMT-21149/2016. <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Tabulka č. 5 Projevy šikany – podíl škol (v %)

Projevy	Podíl
slovní (nadávky, výsměch, pohrdání, hrubé žertování a zesměšňování, neustálé kritizování a zpochybňování, ponižování, rozšiřování pomluv)	92,0
kyberšikana (prostřednictvím SMS, sociálních sítí, webových stránek apod.)	52,0
bití, kopání a jiné fyzické napadání	48,0
nepřímá (demonstrativní přehlížení, ignorování)	36,0
omezování svobody	28,0
poškození a krádeže osobních věcí	12,0
poškození oděvu	12,0

V nejvyšším podílu škol, ve kterých se šikana vyskytovala, se projevovala slovně. Ve více než polovině škol to bylo prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (kyberšikana) – nejčastěji tedy šlo o psychickou šikanu. Fyzické projevy jako bití, kopání či napadání byly zaznamenány v necelé polovině škol, kde se šikana vyskytovala.

Konkrétní opatření k ochraně žáků před šikanou měla uvedena ve školním řádu přibližně polovina navštívených základních škol, zatímco ve dvou pětinach škol byla opatření uvedena pouze obecně v rámci ochrany před sociálně patologickými jevy. Ve čtyřech navštívených školách nebyla ochrana žáků před šikanou zakotvena ve školním řádu vůbec.

Minimální preventivní program je konkrétním plánem preventivních aktivit, který se zpracovává na jeden školní rok. Tento program, který obsahoval i postupy k prevenci šikany, mělo zpracováno 94,2 % navštívených škol. Následující tabulka uvádí, kdo minimální preventivní program zpracoval.

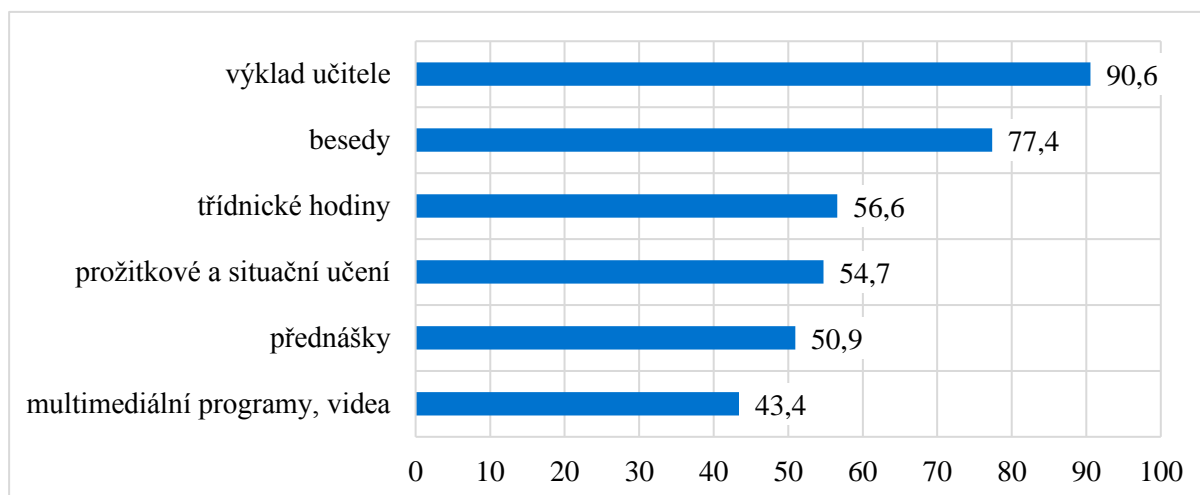
Tabulka č. 6 Zpracování minimálního preventivního programu – podíl škol (v %)

Autor minimálního preventivního programu	Podíl
školní metodik prevence sám	34,0
školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem	30,2
školní metodik prevence ve spolupráci s vedením školy	45,3
školní metodik prevence ve spolupráci s dalšími pedagogy	20,8
školní metodik prevence ve spolupráci s externími partnery (NNO, PPP, SVP apod.)	3,8
jiný (pedagog, subjekt)	11,3

Na přípravě minimálního preventivního programu nejčastěji v navštívených školách spolupracoval školní metodik prevence s vedením školy (v 45,3 % škol). Často jej ale také zpracovává sám, nebo ve spolupráci s výchovným poradcem. S externími partnery spolupracovali v navštívených školách na zpracování minimálního preventivního programu pouze dva školní metodici prevence. Z jiných pedagogů minimální preventivní program zpracoval nejčastěji ředitel školy.

Školní strategii, jak postupovat při prevenci a v případě zjištěné šikany, mělo stanovenu přibližně devět desetin škol. V případě zjištěné šikany byla strategie, kterou škola přijala, účinná ve většině navštívených škol. Přibližně ve třech čtvrtinách případů se jako úspěšná ukázala jednání se zákonnými zástupci, ve třetině případů účinně zafungovala práce s třídním kolektivem. V necelých 30 % případů byli přizváni k řešení externí odborníci (pracovníci školských poradenských zařízení, odboru sociálně-právní ochrany dětí). Z dalších opatření to byly např. jednání specialistů školského poradenského pracoviště, výchovné komise, výchovná opatření a přeřazení žáka/učitele.

Graf č. 3 Formy informování žáků o riziku šikany – podíl škol (v %)

K informování žáků o riziku šikany využívají školy více různých způsobů (v průměru 3 až 4). O riziku šikany byli žáci v navštívených základních školách nejčastěji informováni ve vyučovacích hodinách prostřednictvím výkladu učitele. Více než tři čtvrtiny škol zařazují za tímto účelem také besedy.

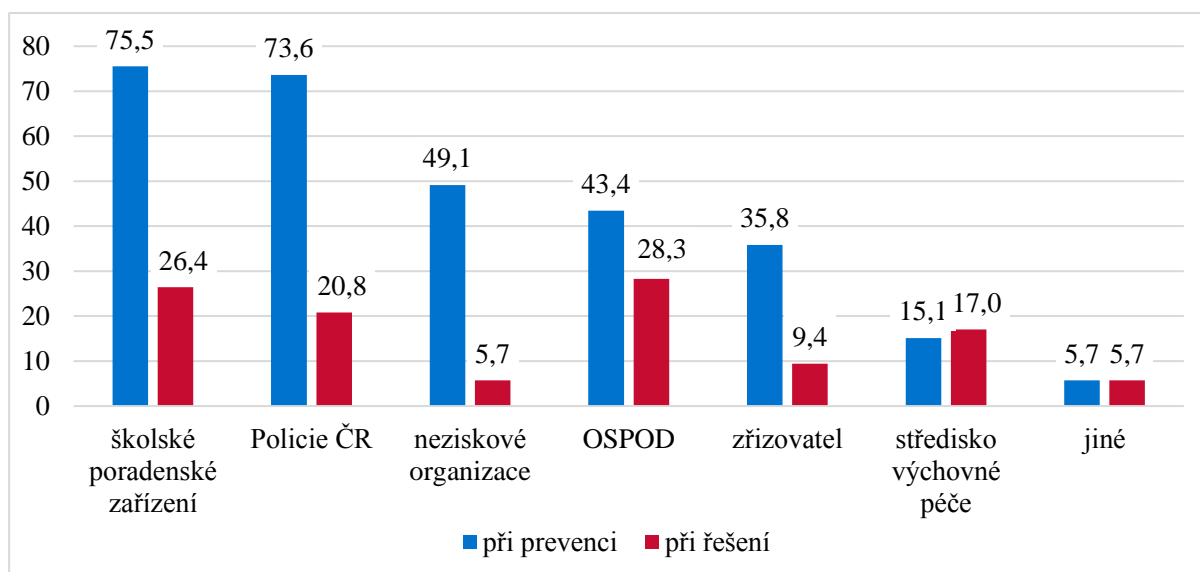
Jakými způsoby probíhá ve školách spolupráce ohledně prevence šikany, zobrazuje tabulka č. 7.

Tabulka č. 7 Spolupráce ve škole směřující k prevenci šikany – podíl škol (v %)

Spolupráce ve škole	Podíl
školní metodik prevence navrhuje a připravuje preventivní akce	77,4
prevence šikany je tématem pracovních porad a pedagogických rad	64,2
vedení školy vznáší podněty ke zkvalitnění prevence šikany	54,7
další pedagogové vznášejí podněty ke zkvalitnění prevence šikany	52,8

Zákonné zástupce žáků zapojují do preventivních aktivit tři pětiny škol, a to nejčastěji formou besed, přednášek pro zákonné zástupce, společných akcí pro zákonné zástupce a žáky, školních dílen a informací na třídních schůzkách.

Graf č. 4 Spolupráce při prevenci šikany a jejím řešení – podíl škol (v %)

Navštívené základní školy spolupracovaly při prevenci šikany nejčastěji se školskými poradenskými zařízeními (PPP a SPC) a Policií ČR. Při řešení šikany naopak nejčastěji zapojují orgán sociálně-právní ochrany dětí. Z jiných organizací či jednotlivců, kteří jsou však při prevenci i řešení šikany zapojeni v malé míře (5,7 % škol), lze jmenovat např. místní organizace a spolky, klinického psychologa a externího etopeda.

Šikana není izolovaným jevem, který se dotýká pouze agresora a jeho oběti, ale týká se celé skupiny. Proto je při prevenci šikany a jejím řešení nutné pracovat s celým třídním kolektivem a budovat pozitivní a bezpečné sociální klima.

Tabulka č. 8 Jakým způsobem škola cíleně pracuje se vztahy ve třídě/škole? – podíl škol (v %)

Způsoby práce se vztahy ve třídě/škole	Podíl
vztahová pravidla	84,3
třídnické hodiny	66,7
cílené programy na práci se vztahy	60,8
jiné	13,7

Až na několik výjimek pracovaly navštívené základní školy cíleně se vztahy ve třídě či škole. Nejčastěji jsou vytvářena vztahová pravidla, dvě třetiny škol využívají k tomuto účelu třídnické hodiny a 60,8 % škol cílené programy. Z jiných způsobů to jsou např. komunitní kruh a školní parlamenty.

Tabulka č. 9 Vzdělávání rámci DVPP k problematice šikany za poslední 3 roky – podíl škol (v %)

Pedagogický pracovník	Podíl
vedení školy	47,2
školní metodik prevence	58,5
výchovný poradce	41,5
třídní učitelé	28,3
ostatní pedagogové	28,3
žádný z pedagogických pracovníků se k problematice šikany nevzdělával	18,9

Celkově se k problematice šikany vzdělávali v posledních třech letech pedagogičtí pracovníci ve více než čtyřech pětinach navštívených základních škol. Podle očekávání se vzdělávali k této problematice nejčastěji školní metodici prevence (v 58,5 % škol). V necelé polovině škol se vzdělávalo v této oblasti také vedení školy (ve větší míře ve školách jen s 1. stupněm, kde činnosti v oblasti prevence zajišťují nejčastěji sami ředitelé školy).

Na závěr kapitoly o základních školách je vhodné doplnit, že ačkoliv by se mohlo zdát, že školy jen s 1. stupněm realizují v oblasti prevence některé činnosti v menší míře než školy plně organizované, aktivity těchto škol odpovídají jejich charakteru. Jde o školy s malým kolektivem a malým počtem vyučujících, kteří jsou téměř neustále v úzkém kontaktu se žáky. Je zde tak větší informovanost a současně také větší dohled, což se projevuje ve výrazně nižším výskytu rizikového chování oproti školám plně organizovaným. Nižší výskyt rizikového chování může souviset také s nižším věkem žáků.

3.2.2 Personální zajištění prevence rizikového chování

Zjištění uvedená v této a následujících kapitolách poskytují souhrnný pohled na prevenci ve školách jako celku. Informace poskytl 4 101 ředitelů škol v rámci inspekčního elektronického zjišťování.

Kdo zajišťuje prevenci rizikového chování u jednotlivých typů rizikového chování, zobrazuje tabulka č. 10. Vzhledem k odlišnosti personálního složení škol plně organizovaných a škol jen s 1. stupněm jsou následující výsledky prezentovány v tomto členění.

Tabulka č. 10 Zajištění prevence rizikového chování u jednotlivých typů rizikového chování/dovedností pro život – podíl škol (v %)

Zajištění prevence	Typ školy	dovednosti sebeovlivnění	sociální dovednosti	záškoláctví	šikana / agrese	rizikové sporty / doprava	rasismus / xenofobie	sekty	sex. rizikové chování	adiktologie – závislosti	týrání / zneužívání	poruchy příjmu potravy
učitelé v rámci výuky	1. stup.	95,8	97,0	69,4	87,1	87,6	87,3	48,0	61,4	73,1	80,4	69,0
	úplná	96,5	96,5	47,0	77,8	86,5	93,2	83,0	91,1	84,4	77,2	84,8
třídní učitelé v rámci třídnických hodin	1. stup.	41,3	41,6	44,4	50,0	34,7	35,0	17,3	20,5	27,2	33,9	23,1
	úplná	76,7	78,6	84,1	85,6	60,8	67,4	37,8	46,3	56,0	58,0	46,5
výchovný poradce	1. stup.	18,6	18,6	25,9	30,2	9,9	14,4	7,2	9,1	12,0	18,3	10,3
	úplná	65,3	64,8	86,1	84,7	19,9	55,2	31,1	43,3	52,3	61,8	42,8
školní metodik prevence	1. stup.	35,4	33,5	39,2	53,6	23,9	32,6	17,6	21,0	33,6	36,4	24,4
	úplná	67,8	64,0	80,1	93,4	33,5	73,1	50,9	64,8	81,4	75,1	60,4
školní psycholog	1. stup.	2,1	2,2	1,4	2,9	0,4	1,0	0,7	1,0	1,1	2,0	1,5
	úplná	16,2	15,9	13,0	18,8	2,5	10,4	6,0	10,4	12,2	15,4	13,0
speciální pedagog	1. stup.	3,4	3,2	2,0	3,4	1,2	1,3	0,8	1,2	1,6	2,1	1,3
	úplná	13,3	12,6	7,6	11,9	3,3	6,4	4,0	5,4	6,2	7,5	5,9
externí lektori nebo organizace	1. stup.	14,2	15,9	5,5	21,4	16,1	8,8	3,4	6,7	11,9	9,9	7,6
	úplná	34,7	34,9	17,5	49,5	31,9	38,0	25,1	48,0	50,7	34,3	37,3
danou oblast nezajišťujeme	1. stup.	1,1	0,1	6,2	0,0	6,5	5,8	44,2	30,5	16,5	6,4	22,5
	úplná	0,2	0,0	0,5	0,1	3,9	0,5	5,6	0,7	1,0	1,0	2,8

V základních školách jen s 1. stupněm se všem uvedeným typům rizikového chování věnují dle výpovědi ředitele školy nejčastěji učitelé v rámci výuky, na prevenci šikany/agrese přibližně v polovině škol spolupracují také třídní učitelé a školní metodik prevence. Vzhledem k převážné absenci specializovaných pozic školního psychologa a speciálního pedagoga je prevence těmito specialisty zajišťována pouze výjimečně.

Také v plně organizovaných školách se většinou uvedených oblastí věnují v největší míře učitelé v rámci výuky, s výjimkou prevence záškoláctví a šikany/agrese, kterým se v nejvyšším podílu škol věnují třídní učitelé, výchovní poradci a školní metodici prevence. Školní metodici, kteří se ve školách věnují většinou oblastí, se zaměřují ve vyšším podílu škol zejména na prevenci závislostí a týrání či zneužívání. Externí lektori nebo organizace se nejčastěji v plně organizovaných školách podílejí na prevenci závislostí, sexuálního rizikového chování a šikany/agrese.

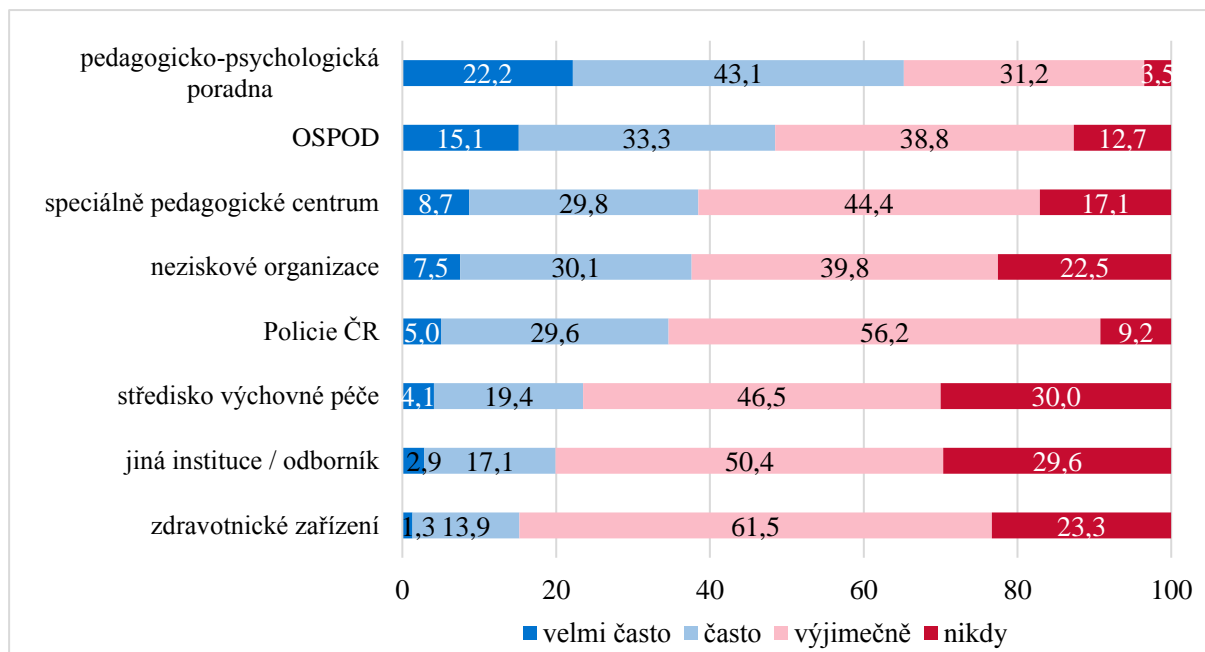
Přestože prevence rizikového chování nespadá přímo do standardních činností výchovných poradců, ukazuje se, že ve většině plně organizovaných škol se přesto mnoha výše uvedeným oblastem věnují.

3.2.3 Externí spolupráce

Česká školní inspekce se v rámci plošného elektronického zjišťování zaměřovala také na spolupráci škol s externími partnery. Školy s externími partnery spolupracují jak při

prevenci (např. realizace preventivních programů, besed), tak při řešení vzniklých situací (intervence ve škole, poradenství, poskytování péče apod.). Se kterými subjekty a v jaké míře školy spolupracují v oblasti prevence, zobrazuje graf č. 5.

Graf č. 5 Na jakou organizaci se ve Vašem regionu obracíte z hlediska poskytování služeb v oblasti prevence? – podíl škol (v %)

Základní školy se z hlediska prevence nejčastěji obracují na pedagogicko-psychologické poradny a dále na orgán sociálně-právní ochrany dětí. Naopak na střediska výchovné péče, jiné instituce či odborníky nebo zdravotnická zařízení se školy obracují v nejmenší míře.

Školy byly dotazovány také na četnost kontaktu s oblastním metodikem prevence (zaměstnanec pedagogicko-psychologické poradny). V pravidelném kontaktu je s oblastním metodikem prevence zhruba polovina základních škol (plně organizované školy ve větší míře než školy jen s 1. stupněm). Necelá polovina škol tedy s oblastním metodikem prevence nespolupracuje (29,6 % škol ví, kdo to je, ale není s ním v kontaktu a 17 % škol jej nezná, metodik je nekontaktoval), což je poměrně alarmující zjištění.

Mezi kraji byly v tomto ohledu zjištěny výrazné rozdíly. Například v Moravskoslezském kraji pravidelně spolupracuje s oblastním metodikem prevence 74,2 % škol, zatímco v Libereckém kraji a v kraji Vysočina je to jen 29 %, resp. 29,5 %.

Z pohledu podoby spolupráce lze uvést, že oblastní metodik prevence nejčastěji organizuje setkání pro školní metodiky prevence (90,3 % škol) a přeposílá školám aktuální informace (83,6 %). Často také poskytuje poradenství v konkrétních případech (79,9 %), méně častá je pak intervence přímo ve třídách (včetně diagnostiky) – o tu požádalo pouze 43,1 % škol.

3.2.4 Krizové plány pro řešení výskytu rizikového chování

Školní preventivní strategie by měla obsahovat krizové plány, tj. postupy, jak reagovat v případě výskytu rizikového chování. Tyto plány mohou být součástí minimálního preventivního programu, nebo mohou být vytvořeny samostatně.

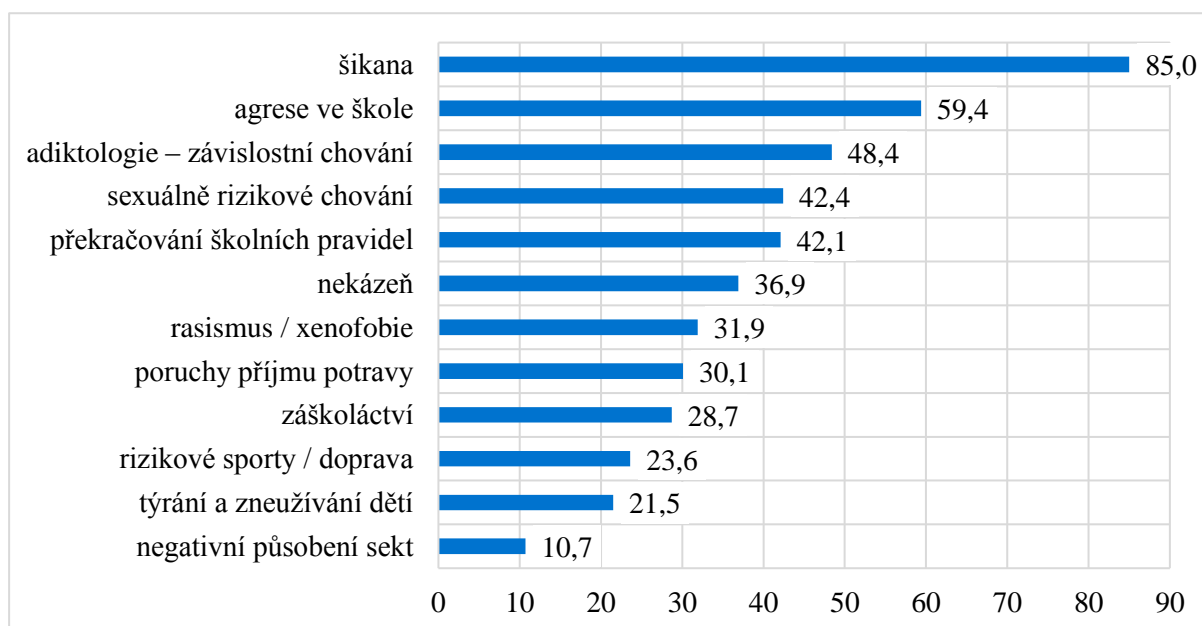
Tabulka č. 11 Písemné krizové plány pro řešení výskytu jednotlivých typů rizikového chování – podíl škol (v %)

Typ rizikového chování	Krizový plán je vytvořen a je součástí MPP	Krizový plán je vytvořen, ale není součástí MPP	Krizový plán není vytvořen
záškoláctví	52,7	23,4	23,9
šikana	70,2	18,8	11,0
agrese ve škole	56,5	21,5	22,0
nekázeň	43,2	29,9	26,9
překračování školních pravidel	42,6	32,3	25,1
adiktologie – závislostní chování	47,4	16,0	36,6
rasismus / xenofobie	40,7	17,1	42,2
rizikové sporty / doprava	24,7	18,5	56,8
sexuální rizikové chování	31,5	14,7	53,8
poruchy příjmu potravy	26,9	14,2	59,0
týrání a zneužívání dětí	36,2	18,8	45,0
negativní působení sekt	20,5	11,8	67,7

Základní školy mají nejčastěji vytvořeny písemné krizové plány pro řešení výskytu šikany (přibližně v 90 % škol), přičemž převažuje zařazení tohoto plánu do minimálního preventivního programu (MPP). Často jsou tyto plány vytvořeny také pro řešení agrese ve škole, záškoláctví, překračování školních pravidel a nekázně – i v těchto oblastech převažuje zařazení do minimálního preventivního programu. Nejméně často mají školy vytvořeny písemné krizové plány pro řešení výskytu negativního působení sekt.

Školy si mohou při realizaci minimálního preventivního programu zvolit program externího partnera, např. nestátní neziskové organizace, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče apod. Nějaký již existující externě zpracovaný program využily přibližně dvě pětiny všech škol. Výrazně častěji takový program využily plně organizované školy (52,4 %) oproti školám jen s 1. stupněm (27,7 %). Na jaké typy rizikového chování se tyto programy zaměřovaly, zobrazuje graf č. 6.

Graf č. 6 Zaměření externích programů – podíl škol (v %)

Externí programy se výrazně nejčastěji zaměřovaly na problematiku šikany, školy také často využívaly programy zaměřené na agresi ve škole a závislostní chování. V nejmenší míře byly využívány externě zpracované programy zaměřené na negativní působení sekt, týrání a zneužívání dětí, rizikové sporty a rizika v dopravě.

Nejvyšší rozdíl při porovnání základních škol jen s 1. stupněm a plně organizovaných škol byl zjištěn v oblastech, které se týkají spíše starších žáků – závislostního chování a sexuálního rizikového chování (externí programy zaměřené na tyto typy rizikového chování realizovaly častěji plně organizované školy).

Tabulka č. 12 Co je pro Vás důležité při výběru preventivního programu? – podíl škol (v %)

Faktory výběru	Důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Nedůležité
program vedou kvalifikovaní lektori	82,4	16,4	1,1	0,1
naše předchozí zkušenosti s programem	72,6	24,1	3,1	0,3
program má dobrou odezvu u žáků	71,5	27,3	1,2	0,0
program nabídl ucelenou metodiku – co budou dělat, kdy, jak	55,0	39,0	5,8	0,2
program je interaktivní – nejedná se pouze o přednášku	53,3	36,3	9,5	0,9
program je certifikován	49,1	31,9	15,6	3,4
cena programu	40,1	42,7	14,9	2,2
doporučení od jiných škol / poradny / oblastního metodika prevence	38,9	52,5	7,2	1,4
program je poskytován zcela zdarma	38,7	28,6	24,5	8,3
organizace nabízí programy na celé spektrum rizikového chování (nejen jednu oblast)	28,6	38,9	26,6	5,9
program vyžaduje přítomnost učitele na programu	28,3	31,3	30,2	10,3
program je dlouhodobý – nabízí spolupráci na několik let	28,1	39,5	26,7	5,7

Při výběru externího preventivního programu je pro základní školy nejdůležitější, aby jej vedli kvalifikovaní lektori, aby měl program dobrou odezvu u žáků, a také předchozí zkušenosti se zvoleným programem. Naopak nejméně školy přihlížejí k tomu, zda je program dlouhodobý a zda vyžaduje přítomnost učitele na programu (možnost ověření kvality programu).

3.2.5 Potřeby v oblasti prevence

V rámci plošného inspekčního elektronického zjišťování měli ředitelé škol možnost uvést, co by v oblasti prevence nejvíce potřebovali. Tato otázka byla dobrovolná, přesto tuto možnost využilo 35,9 % ředitelů. Ukázalo se, že ředitelé by v největší míře potřebovali finanční prostředky – a to jak obecně, tak na zajištění preventivních programů pro žáky (případně dotované programy nebo programy zdarma) a finančního ohodnocení pracovníků (např. příplatky, odměny). Často také uváděli potřebu zavést pozici školního psychologa (včetně finančního zajištění této pozice) a snížit úvazek přímé pedagogické činnosti školnímu metodikovi prevence. Dále by uvítali větší podporu ze strany rodiny / zákonných zástupců, větší časový prostor věnovaný prevenci, větší nabídku preventivních programů či zvýšení jejich kvality, metodickou podporu a metodické materiály a další vzdělávání pedagogických pracovníků (často celého pedagogického sboru).

3.2.6 Podmínky pro práci školního metodika prevence a výchovného poradce

V rámci elektronického zjišťování dostali možnost vyjádřit se k podmínkám, činnostem a podpoře v oblasti prevence také přímo školní metodici prevence a výchovní poradci. Celkově bylo do šetření zapojeno 4 038 školních metodiků prevence a 4 068 výchovných poradců v základních školách.

Tabulka č. 13 Jak vykonáváte činnosti spojené s pozicí školního metodika prevence? – podíl ŠMP (v %)

Způsob výkonu pozice ŠMP	ZŠ jen s 1. stupněm	ZŠ plně org.	ZŠ celkem
v rámci nadúvazku své přímé pedagogické činnosti	23,9	45,9	39,0
jinak	76,1	54,1	61,0

Celkem 39 % školních metodiků prevence uvedlo, že svou činnost vykonává v rámci nadúvazku přímé pedagogické činnosti (častěji v plně organizovaných školách). Větší část školních metodiků prevence ji tedy vykonává jinými způsoby – z nich 82,8 % vykonává tuto činnost v rámci svého úvazku (případně úvazku ředitele školy, výchovného poradce či jiné pozice, např. vychovatele, etopeda, školního psychologa či speciálního pedagoga). Preventivní činnost je v těchto případech realizována v rámci přímé pedagogické činnosti i prací souvisejících s touto činností, včetně konzultačních a třídnických hodin. V úvazku ředitele školy je tato činnost vykonávána zejména ve školách jen s 1. stupněm, kde často není samostatná pozice školního metodika prevence formálně ustavena.

Dalších 12,7 % metodiků vykonává činnost ve svém volném čase, či podle potřeby, tzn. i nad rámec úvazku. Snížený úvazek uvedla 3,3 % metodiků, často se jedná o snížení z důvodu kumulace pozice školního metodika prevence s výchovným poradenstvím. Na dohodu nebo externě vykonává preventivní činnost 1,2 % metodiků.

Činnost v oblasti prevence tak není zohledněna časově ani finančně pro většinu metodiků, kteří ji vykonávají jinak než v rámci nadúvazku. Pouze 14,2 % z nich explicitně uvedlo, že je ohodnoceno finančně formou odměn, specializačního příplatku, osobního ohodnocení, nebo má na tuto činnost uzavřenu dohodu.

Poskytování specializačního příplatku pedagogického pracovníka upravuje § 133 zákoníku práce: pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně. Na specializační příplatek má nárok školní metodik prevence, zatímco výchovný poradce nikoliv (§ 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků).

Obdobná situace jako v případě školních metodiků prevence je ve školách jen s 1. stupněm i z hlediska výchovného poradenství – dotazník pro výchovného poradce vyplňoval v těchto školách nejčastěji ředitel školy, který také ve většině případů činnosti výchovného poradenství ve škole zajišťuje, nebo třídní učitelé, kteří s ním v této oblasti spolupracují nebo činnost přímo samostatně vykonávají.

Tabulka č. 14 Jak vykonáváte činnosti spojené s pozicí výchovného poradce? – podíl VP (v %)

Způsob výkonu pozice VP	ZŠ jen s 1. stupněm	ZŠ plně org.	ZŠ celkem
v rámci nadúvazku své přímé pedagogické činnosti	14,9	4,1	6,9
v rámci hodinové úlevy z týdenního rozsahu přímé pedagogické činnosti	24,0	92,4	74,4
jinak	61,0	3,6	18,7

Učiteli, který vykonává funkci výchovného poradce, je snížen týdenní rozsah přímé pedagogické činnosti v rozsahu jedné až pěti hodin týdně podle počtu žáků ve škole (§ 3 odst. 3 nařízení vlády č. 75/2005 Sb.). Takové snížení úvazku uvedly přibližně tři čtvrtiny výchovných poradců, úleva je využívána především v plně organizovaných školách. V rámci nadúvazku vykonává činnost 6,9 % výchovných poradců.

Jiným způsobem vykonává svou činnost 18,7 % výchovných poradců (častěji ve školách jen s 1. stupněm), z toho 88,4 % ji vykonává v rámci svého úvazku (případně úvazku ředitele školy či jiné pozice, nejčastěji školního psychologa a speciálního pedagoga). Necelá desetina výchovných poradců vykonává tuto činnost ve svém volném čase nebo podle potřeby. Na dohodu či z pozice externisty ji vykonává 2,5 % výchovných poradců.

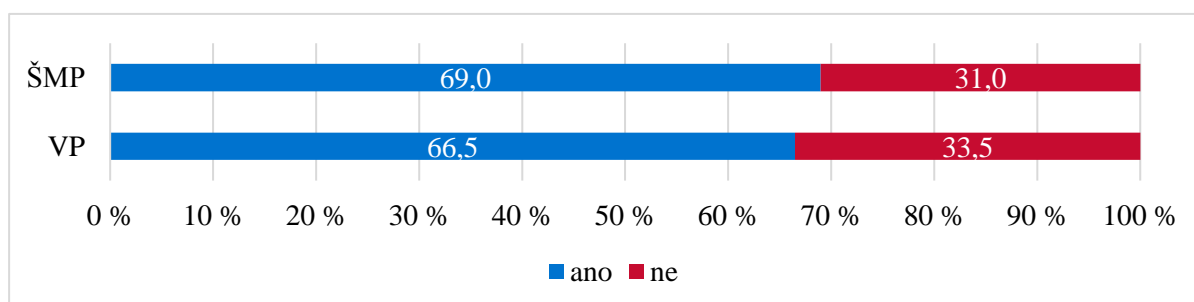
Finanční ohodnocení (např. formou odměn, osobního ohodnocení či proplacení dohody) uvedlo explicitně pouze 5,2 % výchovných poradců, kteří vykonávají svou činnost jinak než v rámci nadúvazku či sníženého úvazku.

V rámci šetření bylo také zjišťováno, kolik školních metodiků prevence a výchovných poradců je zařazeno do 13. platové třídy. Do 13. platové třídy lze zařadit pracovníka, který vykonává specializované metodologické činnosti z oblasti pedagogiky a psychologie. V případě výchovných poradců jde o činnosti přesahující standardní činnosti výchovného poradce, které jsou vymezeny vyhláškou č. 72/2005 Sb. Tato platová třída je vázána na splnění kvalifikačního studia a výkon specializovaných činností (samotné studium tak pro její připsání nestačí).

Zařazení do 13. platové třídy uvedlo 41,2 % výchovných poradců (11,1 % ve školách jen s 1. stupněm a 51,4 % v plně organizovaných školách). Do 13. platové třídy je zařazeno 4,6 % školních metodiků prevence, necelá polovina z nich však vykonává současně funkci výchovného poradce.

Z odpovědí školních metodiků prevence a výchovných poradců vyplývá, že rozsah jejich práce v mnoha případech překračuje časový rámec nepřímé pedagogické činnosti, a to i v případech sníženého týdenního rozsahu přímé pedagogické činnosti výchovných poradců. Tato skutečnost není dokladem toho, že by ředitelé škol uvedeným pracovníkům přímo nařizovali práci ve volném čase a porušovali tak ustanovení zákoníku práce, ale poukazuje na značnou náročnost činností obou skupin specialistů, kteří si mnohdy sami stanovují takové cíle (v zájmu zajištění účinné prevence), které nedokážou realizovat zcela ve vymezeném časovém rozsahu.

Graf č. 7 Považujete aktuální časovou dotaci na vykonávání činností spojených s Vaší pozicí za dostačující? – podíl ŠMP/VP (v %)

Školní metodici prevence věnují podle svých výpovědí v průměru 2,5 hodiny týdně činností spojeným s výkonem této pozice. Tento čas považuje za dostatečný 69 % školních metodiků prevence. Školní metodici prevence, kteří nepovažují aktuálně vymezený čas na prevenci za dostatečný (31 %), navrhují nejčastěji snížit úvazek přímé pedagogické činnosti – tuto úpravu navrhují více než tři čtvrtiny z nich. Ostatní uváděli např. potřebu zavést či zvýšit časovou dotaci určenou na prevenci a finanční ohodnocení této práce (formou proplácení přesčasů, osobního ohodnocení či odměn).

Výrazně častěji považují čas věnovaný prevenci za dostatečný školní metodici prevence ve školách jen s 1. stupněm oproti metodikům v plně organizovaných školách (94,6 % vs. 57,4 %). Spokojenost s časem věnovaným prevenci souvisí také s časem, který je této činnosti věnován – metodici, kteří považují čas za dostatečný, se věnují preventivním činnostem v průměru o 1,4 hodiny méně než ti, kterým časová dotace nedostačuje.

S časovou dotací pro výkon své pozice jsou spokojeny dvě třetiny výchovných poradců. Výrazně spokojenější jsou výchovní poradci ve školách jen s 1. stupněm (90,8 %) oproti plně organizovaným školám (58 % VP).

Z výchovných poradců, kteří nepovažují časovou dotaci za dostačující, navrhují téměř všichni výraznější snížení úvazku přímé pedagogické činnosti (vyšší hodinová úleva). Nedostatek časové dotace byl často komentován zvyšujícím se objemem práce výchovných poradců s narůstajícím počtem žáků, kteří potřebují podpůrná opatření. Z dalších návrhů, které však byly zastoupeny již jen v malé míře, je to např. zavedení pozice školního psychologa či placený nadúvazek.

Jak již bylo naznačeno výše, školní metodici prevence i výchovní poradci vykonávají souběžně i více funkcí ve škole – dochází tak ke kumulaci činností u jedné a té samé osoby. O jaké pozice se konkrétně jedná, zobrazuje tabulka č. 15.

Tabulka č. 15 Kterou další pozici ve škole zastáváte? – podíl ŠMP/VP (v %)

Pozice	ŠMP	VP
třídní učitel	69,1	56,4
výchovný poradce / školní metodik prevence	16,3	16,9
zástupce ředitele	6,2	11,1
ředitel	14,0	21,6
školní psycholog	0,6	0,6
školní speciální pedagog	2,4	5,4
asistent pedagoga	1,2	0,4
předseda metodického orgánu	11,3	11,9
jinou	11,6	7,2

Nejčastěji je pozice školních metodiků prevence a výchovných poradců kumulována s třídnictvím (ve větší míře u školních metodiků prevence), často jde také o souběžnou funkci výchovného poradce / školního metodika prevence nebo ředitele školy. Ke kumulaci s ředitelskou pozicí dochází nejčastěji ve školách jen s 1. stupněm / v málotřídních školách, ve větší míře k tomu dochází v oblasti výchovného poradenství (činnosti výchovného poradenství vykonává ředitel školy v 67,9 % škol oproti 5 % plně organizovaných škol). Z jiných pozic, které ŠMP/VP zastávají současně s výkonem své funkce, je to např. vychovatel, etoped, koordinátor jiných oblastí (ŠVP, ICT apod.).

Tabulka č. 16 Absolvoval/a jste kvalifikační studium vztahující se k pozici školního metodika prevence / výchovného poradce? – podíl ŠMP/VP (v %)

Kvalifikační studium	ŠMP	VP
prozatím jsem neabsolvoval/a kvalifikační studium	66,4	43,9
právě procházím kvalifikačním studiem	5,5	4,9
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 1 rokem	3,7	3,9
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 2–4 roky	11,6	11,0
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 5 a více roky	12,8	36,3

Specializační studium absolvovala celkem pouze třetina školních metodiků prevence, přičemž nejčastěji před 5 a více roky a před 2 až 4 roky. Výchovní poradci absolvovali kvalifikační studium ve větší míře (56,1 %), a to nejčastěji před 5 a více lety.

Zásadní rozdíl v absolvování kvalifikačního studia je mezi školami jen s 1. stupněm a školami plně organizovanými. Zatímco v plně organizovaných školách prošlo kvalifikačním studiem 71,7 % výchovných poradců a 43,9 % školních metodiků prevence, ve školách jen s 1. stupněm je to jen 12,1 %, resp. 10,8 %, což souvisí s absencí formálního ustavení těchto pozic (především v málotřídních školách).

Tabulka č. 17 Máte pro vykonávání činností spojených s pozicí školního metodika prevence / výchovného poradce samostatnou pracovnu či kabinet, kde můžete nerušeně pracovat s žáky? – podíl ŠMP/VP (v %)

Prostory pro výkon činnosti	ŠMP	VP
ano, mám samostatnou místnost, kde mohu nerušeně pracovat	33,9	54,2
ne, mám společnou místnost s VP/ŠMP, ale mohu zde nerušeně pracovat	8,9	5,9
ne, mám společný kabinet s kolegy, ale je zde prostor pro nerušenou práci	21,6	14,6
ne, jsem v kabinetu s kolegy a není vymezený prostor pro nerušenou práci	6,3	4,1
ne, pracuji v místnosti, která je průchozí, jsem často rušen	1,0	0,7
ne, pracuji ve společné sborovně s ostatními kolegy	7,7	5,3
ne, s žáky a rodinami pracuji nejčastěji v prázdné třídě	18,9	13,6
jiné	1,8	1,5

Samostatnou místnost pro nerušenou práci má přibližně třetina školních metodiků prevence a 30,6 % metodiků sdílí prostory s kolegy, mohou zde však nerušeně pracovat. Nepříliš vhodné prostory (absence prostoru pro nerušenou práci, společná sborovna, prázdná třída) uvedla opět přibližně třetina metodiků.

Šetření ukázalo, že vyhovující prostory mají častěji výchovní poradci – více než polovina má samostatnou místnost pro nerušenou práci a přibližně pětina sice sdílí prostory s kolegy, ale je v nich prostor pro nerušenou práci. Přibližně čtvrtina výchovných poradců tedy pracuje v nepříliš vhodných prostorech.

Z jiných prostor, kde oba uvedení specialisté pracují, je to např. zasedací či jednací místnost, kancelář jiného pracovníka (ředitele školy, zástupce ředitele, školního psychologa), případně sdílení místnosti s možností se střídat, sdílený kabinet školního poradenského pracoviště, nebo střídání různých místností podle potřeby.

3.2.7 Činnosti školního metodika prevence a výchovného poradce

Standardní činnosti školního metodika prevence a výchovného poradce jsou vymezeny v příloze vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských

poradenských zařízeních. V jaké míře se podle svých výpovědí věnují již konkrétním činnostem, je uvedeno v tabulce č. 18 a 19.

Tabulka č. 18 Míra realizace uvedených služeb a činností v oblasti prevence a řešení rizikového chování v rámci pozice školního metodika prevence – podíl ŠMP (v %)

Služby a činnosti		Velmi často	Často	Výjimečně	Nikdy
prevence	plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	25,8	55,1	18,3	0,8
	organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	13,7	52,4	32,4	1,5
	přímá realizace preventivního programu se žáky, se třídou	14,2	51,7	31,1	3,0
	realizace skupinek pro ohrožené žáky	1,9	11,2	46,7	40,2
	vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	31,7	53,1	13,7	1,5
	individuální konzultace s rizikovými jedinci	18,4	44,9	34,0	2,7
řešení výskytu rizikového chování, konzultace se žákem, rodiči / zákonnými zástupci	záškoláctví	7,6	25,2	47,9	19,3
	šikana / agrese ve škole	8,0	30,6	55,3	6,1
	závislostní chování (drogy, gambling)	1,9	6,2	46,6	45,3
	rasismus a xenofobie	0,7	5,0	44,3	49,9
	homofobie, bifobie, transfobie	0,4	1,9	23,1	74,6
	rizikové sporty a rizika v dopravě	2,7	18,0	46,1	33,2
	sexuální rizikové chování	1,2	9,4	45,4	43,9
	sekty	0,4	1,9	22,9	74,8
	poruchy příjmu potravy	1,0	7,2	49,0	42,9
	týrání a zneužívání	0,8	5,4	44,8	49,1
	nekázeň	30,3	45,0	23,1	1,6
tvorba IVYP (individuální výchovný program) a následná práce s ním	3,8	14,2	31,4	50,7	
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování	6,5	43,6	40,8	9,2	
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)	3,7	20,6	59,2	16,4	
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)	5,4	31,9	54,4	8,3	
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)	13,1	41,7	40,1	5,2	

Školní metodici prevence v základních školách se podle svých výpovědí nejčastěji věnují preventivním aktivitám, s výjimkou realizace skupinek pro ohrožené žáky. Z rizikového chování, které se ve škole vyskytlo, případně v rámci konzultací rizikového chování se žáky a zákonnými zástupci, se zabývají výrazně nejčastěji nekázní, ve větší míře oproti ostatním typům rizikového chování také šikanou/agresí ve škole a záškoláctvím. Z ostatních aktivit se školní metodici prevence věnují častěji metodickému vedení pedagogických pracovníků (často nebo velmi často se mu věnuje pouze polovina z nich, přestože tato oblast patří mezi standardní činnosti školního metodika prevence) a řešení vztahů v rámci školy. Tvorbou a prací

s individuálními výchovnými plány⁶ se již zabývala přibližně polovina školních metodiků prevence (převážně výjimečně).

Tabulka č. 19 Míra realizace uvedených služeb a činností v oblasti prevence a řešení rizikového chování v rámci pozice výchovného poradce – podíl VP (v %)

Služby a činnosti		Velmi často	Často	Výjimečně	Nikdy
prevence	plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	8,8	41,0	43,2	7,0
	organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	4,6	34,2	52,5	8,8
	přímá realizace preventivního programu se žáky, se třídou	7,1	41,0	42,6	9,3
	realizace skupinek pro ohrožené žáky	1,2	11,0	45,2	42,6
	vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	7,3	30,3	32,7	29,8
	individuální konzultace s rizikovými jedinci	21,9	48,1	27,1	2,9
řešení výskytu rizikového chování, konzultace se žákem, rodiči / zákonnými zástupci	záškoláctví	14,7	31,5	38,9	14,9
	šikana / agrese ve škole	10,1	35,3	48,9	5,7
	závislostní chování (drogy, gambling)	2,0	7,4	47,3	43,3
	rasismus a xenofobie	1,2	5,4	47,3	46,1
	homofobie, bifobie, transfobie	0,3	1,6	24,4	73,7
	rizikové sporty a rizika v dopravě	2,0	16,1	45,6	36,3
	sexuální rizikové chování	1,1	7,8	49,6	41,5
	sekty	0,3	1,9	24,5	73,3
	poruchy příjmu potravy	0,7	5,8	51,0	42,5
	týrání a zneužívání	0,8	5,3	49,7	44,3
nekázeň	38,5	43,0	17,3	1,3	
tvorba IVYP (individuální výchovný program) a následná práce s ním		13,3	18,7	28,1	39,9
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování		7,1	40,2	39,2	13,5
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)		6,1	27,0	54,8	12,0
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)		9,2	38,2	46,7	5,9
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)		17,6	45,0	33,7	3,6

Výchovní poradci v základních školách se nejčastěji (součet „velmi často“ a „často“) věnují řešení výskytu, případně konzultacím se žáky a zákonnými zástupci ohledně nekázně a individuálním konzultacím s rizikovými jedinci. Oproti školním metodikům prevence se ve výrazně menší míře podílejí na vypracování minimálního preventivního programu a jeho evaluaci a aktualizaci, plánování, výběru a objednávání preventivních aktivit, organizaci aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi a přímé realizaci preventivního programu. To je

⁶ Individuální výchovný program je forma spolupráce mezi školou, žákem, zákonným zástupcem, případně další zúčastněnou stranou, při řešení rizikového chování žáka. Cílem IVYP je odstranit rizikové chování žáka a předejít tak důsledkům z tohoto chování vycházejícím. Bylo zavedeno v prosinci 2013 po dvouletém pokusném ověřování. Viz Metodické doporučení MŠMT pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků. Čj. MSMT-43301/2013 <http://www.msmt.cz/file/32879/>

logické vzhledem k odlišnosti jejich pracovní náplně, přesto existuje významný podíl výchovných poradců, kteří se do uvedených aktivit zapojují často.

3.2.8 Metodická podpora

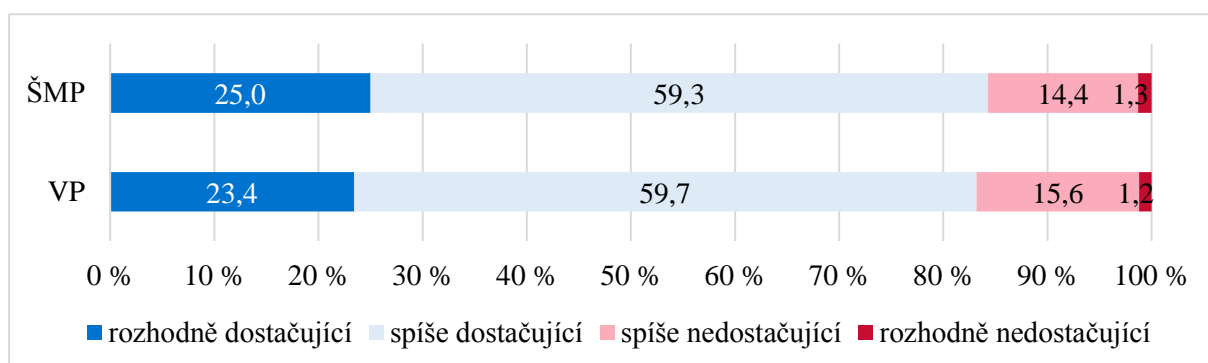
Systém primární prevence rizikového chování je tvořen následujícími aktéry: MŠMT, odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu, krajský školský koordinátor prevence, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, ředitel školy, školní metodik prevence a třídní učitel.⁷ Školám by měl poskytovat metodickou podporu zejména metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, který je v přímém kontaktu se školou a zároveň spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence.

Tabulka č. 20 Kdo Vám pro Vaši činnost v oblasti primární prevence poskytuje metodickou podporu? – podíl ŠMP/VP (v %)

Subjekt	ŠMP	VP
kolegové v rámci školy	63,8	65,3
pracovníci pedagogicko-psychologické poradny	77,9	83,0
pracovníci střediska výchovné péče	27,9	37,5
krajský školský koordinátor prevence	31,1	12,6
odborní pracovníci nestátních neziskových organizací	34,7	25,3
pracovníci organizací zřízených MŠMT	9,3	9,0
jiné osoby / organizace	16,3	14,9
nikdo	1,6	2,0

Školní metodici prevence i výchovní poradci jsou podle předpokladu nejčastěji metodicky podporováni pracovníky pedagogicko-psychologické poradny (ačkoliv charakter spolupráce se může u ŠMP a VP lišit). Často jim poskytují podporu také kolegové v rámci školy (např. vzájemná spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce, spolupráce s vedením školy a dalšími specialisty). Z jiných osob či organizací jsou to nejčastěji pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR a městská policie. Největší rozdíl mezi školními metodiky prevence a výchovnými poradci byl zjištěn z hlediska spolupráce s krajským školským koordinátorem prevence, se kterým ve výrazně větší míře spolupracují školní metodici prevence.

Graf č. 8 Jak hodnotíte metodickou podporu v oblasti prevence rizikového chování? – podíl ŠMP/VP (v %)

⁷ MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Čj. 21291/2010-28. http://www.msmt.cz/uploads/Metodicke_doporuceni_uvodni_cast.doc

Metodickou podporu v oblasti prevence rizikového chování hodnotí školní metodici prevence i výchovní poradci převážně pozitivně (84,3 %, resp. 83,1 % z nich ji považuje za rozhodně či spíše dostačující).

Tabulka č. 21 V jakých oblastech byste potřeboval/a metodicky podpořit? – podíl ŠMP/VP (v %)

Oblasti podpory	ŠMP	VP
plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	31,9	27,0
organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	30,3	27,1
přímá realizace preventivního programu s žáky, se třídou	39,7	36,4
realizace skupinek pro ohrožené žáky	25,8	21,1
vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	24,1	15,0
individuální konzultace s rizikovými jedinci	21,3	21,0
řešení výskytu rizikového chování – záškoláctví	13,0	17,8
řešení výskytu rizikového chování – šikana / agrese ve škole	28,3	32,4
řešení výskytu rizikového chování – závislostní chování (drogy, gambling)	11,5	11,7
řešení výskytu rizikového chování – rasismus a xenofobie	9,0	8,2
řešení výskytu rizikového chování – homofobie, bifobie, transfobie	7,1	6,1
řešení výskytu rizikového chování – rizikové sporty a rizika v dopravě	6,1	4,9
řešení výskytu rizikového chování – sexuální rizikové chování	8,7	8,0
řešení výskytu rizikového chování – sekty	8,6	7,4
řešení výskytu rizikového chování – poruchy příjmu potravy	8,9	8,7
řešení výskytu rizikového chování – týrání a zneužívání	13,2	14,2
řešení výchovných problémů – nekázeň	30,7	35,3
tvorba IVYP (individuální výchovný program) a následná práce s ním	26,2	30,3
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování	34,7	32,0
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)	28,7	28,4
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)	26,7	28,9
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)	29,1	31,5
v jiné oblasti (např. řešení výskytu kyberšikany, sebepoškozování, komunikace se zákonnými zástupci)	2,8	2,2

Školní metodici prevence i výchovní poradci, kteří se nedomnívají, že by metodická podpora v oblasti prevence rizikového chování byla rozhodně dostačující (tj. 75 % ŠMP a 78,1 % VP), by potřebovali podpořit nejčastěji v oblasti přímé realizace preventivního programu se žáky či třídou, metodického vedení kolegů v oblasti prevence rizikového chování, při řešení nekázně, šikany a řešení vztahů v rámci školy. Školní metodici navíc uvádějí vyšší míru potřeby podpory v oblasti plánování, výběru a objednávání preventivních aktivit a organizaci preventivních aktivit mimoškolními organizacemi.

Tabulka č. 22 Jakou formu podpory byste uvítal/a? – podíl ŠMP/VP (v %)

Formy podpory	ŠMP	VP
individuální konzultace	37,8	37,3
spolupráce s dalšími osobami či organizacemi při primárně preventivní aktivitě	52,9	46,5
jiná osoba či instituce přebírá řešení dané situace	25,8	26,5
prostřednictvím odborných metodik, návodů, dokumentů	41,2	40,0
předáváním aktuálních informací z terénu	41,8	43,2
prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí	54,5	52,5
jinou formu podpory	2,5	2,3

Více než polovina školních metodiků prevence, kteří spatřují nějaké rezervy v metodické podpoře v oblasti prevence rizikového chování, by uvítala podporu prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí nebo formou spolupráce s dalšími osobami či organizacemi. Těmito formami by nejčastěji uvítali podporu také výchovní poradci. Jiné formy byly uvedeny spíše výjimečně, šlo např. o pomoc odborníků (zejména psychologů), supervize, nácvik dovedností v rámci seminářů, workshopů a zážitkových kurzů.

3.3 Střední vzdělávání

Také ve středních školách se inspekční činnost skládala z inspekčního elektronického zjišťování i z inspekční činnosti přímo na místě. I v této části jsou tedy představeny výsledky jak inspekčního elektronického zjišťování realizovaného ve všech středních školách zapsaných do školského rejstříku, které se zaměřovalo na celou oblast prevence obecně, tak výsledky prezenční inspekční činnosti, která byla prováděna v průběhu celého školního roku a byla zaměřena na jeden konkrétní typ rizikového chování – šikanu.

3.3.1 Prevence a řešení šikany

V případě středních škol se podíly škol, které ve školním roce 2013/2014 a 2014/2015 řešily alespoň jeden případ šikany, významně nezměnily. O rok dříve, tedy ve školním roce 2012/2013, však byl podíl škol nižší. I v případě středních škol je vhodné připomenout, že informace byly zjišťovány za uzavřené školy roky, tedy posledním školním rokem byl rok 2014/2015.

Tabulka č. 23 Podíl škol, které řešily v uvedených letech nějaký případ šikany

Školní rok	Podíl ŠŠ (%)
2012/2013	22,5
2013/2014	31,8
2014/2015	31,1

Podíváme-li se však na výše uvedená čísla, obdobně jako u základních škol, opět optikou celého období let 2012 – 2015, můžeme uvést, že nějaký případ šikany řešily v uvedeném období přibližně dvě třetiny středních škol. Šikana směrem k pedagogům se i ve středních školách objevovala minimálně, nicméně šikanu mezi žáky řešilo 60 % středních škol.

Ve srovnání se základními školami byl tedy zaznamenán výskyt šikany ve vyšším podílu středních škol (60 % oproti 47,2 %), průměrné počty případů jsou však nižší. Zástupné důvody řešení případů šikany jsou uvedeny v tabulce č. 24.

Tabulka č. 24 Počet případů šikany podle převažujícího důvodu – podíl případů (v %)

Zástupný důvod	Podíl případů*
fyzická odlišnost (např. obezita, neobratnost, tělesně slabší jedinec)	42,7
osobnostní charakteristika oběti	21,9
sociální znevýhodnění (např. oblékání, absence mobilního telefonu)	10,4
zdravotní postižení / znevýhodnění	4,2
„nováčkovství“ (nově přichozí člen skupiny)	8,3
národnost, etnicita	4,2
jiné	7,3
gender	1,0

* Součet podílů případů nedává 100 % z důvodu možnosti výběru více důvodů současně.

Zástupným důvodem šikany byla ve středních školách nejčastěji fyzická odlišnost žáka. V základních školách to byla naopak osobnostní charakteristika oběti, která je ve středních školách druhou nejčastější příčinou.

Ve většině škol byly řešeny převážně případy, které dospěly do počátečních stadií (95,5 % škol první stadium, 40,9 % druhé stadium), ostatní stadia se vyskytovala pouze v jednotkách škol, přičemž páté stadium se vyskytovalo zcela ojediněle. Členění šikany do pěti stadií podle závažnosti bylo podrobněji vysvětleno v kapitole o základním vzdělávání.

Následující informace odrážejí výsledky prezenční inspekční činnosti provedené v 249 středních školách.

Konkrétní projevy šikany zjištěné v navštívených středních školách v rámci rozhovorů inspekčních pracovníků s řediteli škol, výchovnými poradci a školními metodiky prevence zobrazuje následující tabulka.

Tabulka č. 25 Projevy šikany – podíl škol (v %)

Projevy	Podíl
slovní (nadávky, výsměch, pohrdání, hrubé žertování a zesměšňování, neustálé kritizování a zpochybňování, ponižování, rozšiřování pomluv)	86,4
kyberšikana (prostřednictvím SMS, sociálních sítí, webových stránek apod.)	54,5
nepřímá (demonstrativní přehlížení, ignorování)	31,8
bití, kopání a jiné fyzické napadání	18,2
poškozování a krádeže osobních věcí	13,6
poškozování oděvu	13,6
omezování svobody	9,1

Stejně jako v základních školách se šikana nejčastěji projevovala slovně, ve více než polovině případů se projevovala prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (kyberšikana). Fyzické projevy (bití, kopání či napadání) se vykytovaly ve výrazně nižší míře (18,2 %) než v základních školách, kde to byla necelá polovina případů.

Naprostá většina navštívených středních škol měla ochranu žáků před šikanou zakotvenu ve školním řádu. Více než polovina škol ji uvádí obecně jako ochranu před sociálně patologickými jevy, konkrétně byla uvedena ve školním řádu přibližně ve dvou pětinach škol.

Minimální preventivní program, který obsahoval i postupy k prevenci šikany, měla zpracována naprostá většina navštívených středních škol. Následující tabulka uvádí, kdo minimální preventivní program zpracoval.

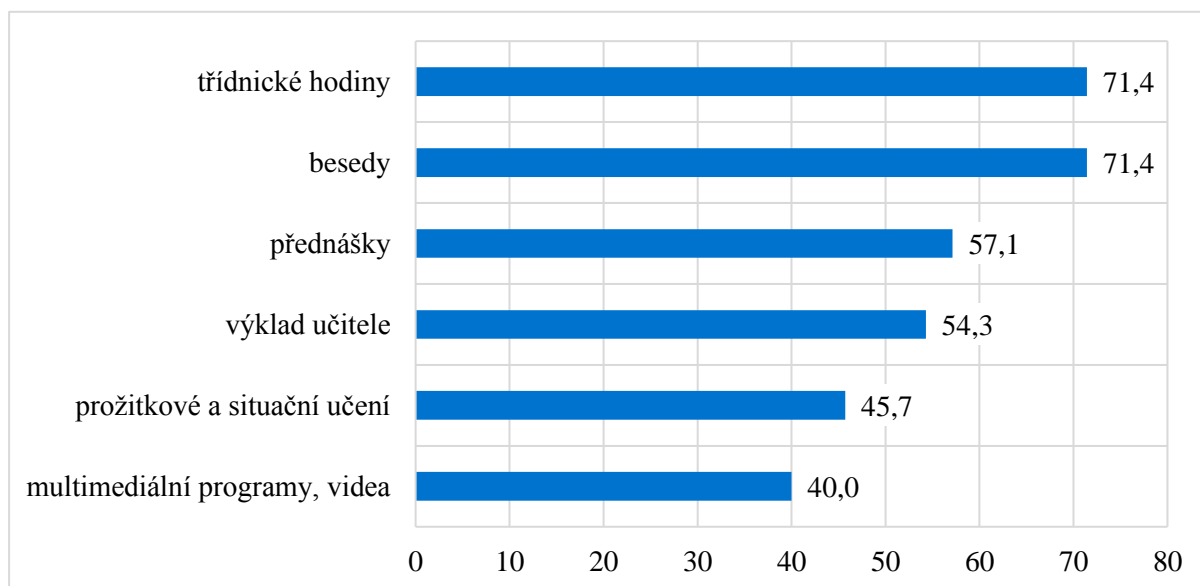
Tabulka č. 26 Zpracování minimálního preventivního programu – podíl škol (v %)

Autor minimálního preventivního programu	Podíl
školní metodik prevence sám	54,3
školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem	34,3
školní metodik prevence ve spolupráci s vedením školy	28,6
školní metodik prevence ve spolupráci s dalšími pedagogy	28,6
školní metodik prevence ve spolupráci s externími partnery (NNO, PPP, SVP apod.)	8,6
jiný (pedagog, subjekt)	11,4

Oproti základním školám, kde školní metodik prevence nejčastěji spolupracoval s vedením školy, vypracovával v navštívených středních školách minimální preventivní program nejčastěji metodik sám (ve více než polovině středních škol). Externí partneři byli i ve středních školách zapojováni do tvorby minimálního preventivního programu spíše výjimečně. Z jiných odborníků je byl např. etoped, výchovný poradce nebo školní psycholog.

Většina navštívených středních škol měla stanovenou strategii, podle které pedagogové při prevenci a zjištění šikany postupovali. V případě zjištěné šikany byla strategie, kterou škola přijala, v naprosté většině navštívených škol účinná. Ve více než polovině škol se jako účinná ukázala práce s třídním kolektivem a ve třetině škol byla úspěšná pomoc externích odborníků. Z dalších konkrétních opatření to byla např. pomoc školského poradenského pracoviště, zejména výchovného poradce, a jednání se zákonnými zástupci.

Graf č. 9 Informování žáků o riziku šikany – podíl škol (v %)

O riziku šikany byli žáci navštívených středních škol informováni nejčastěji v rámci třídnických hodin a formou besed. Stejně jako v základních školách byli nejméně často za tímto účelem využívány multimediální programy a videa.

Formy spolupráce různých aktérů ve škole z hlediska prevence šikany zachycuje následující tabulka.

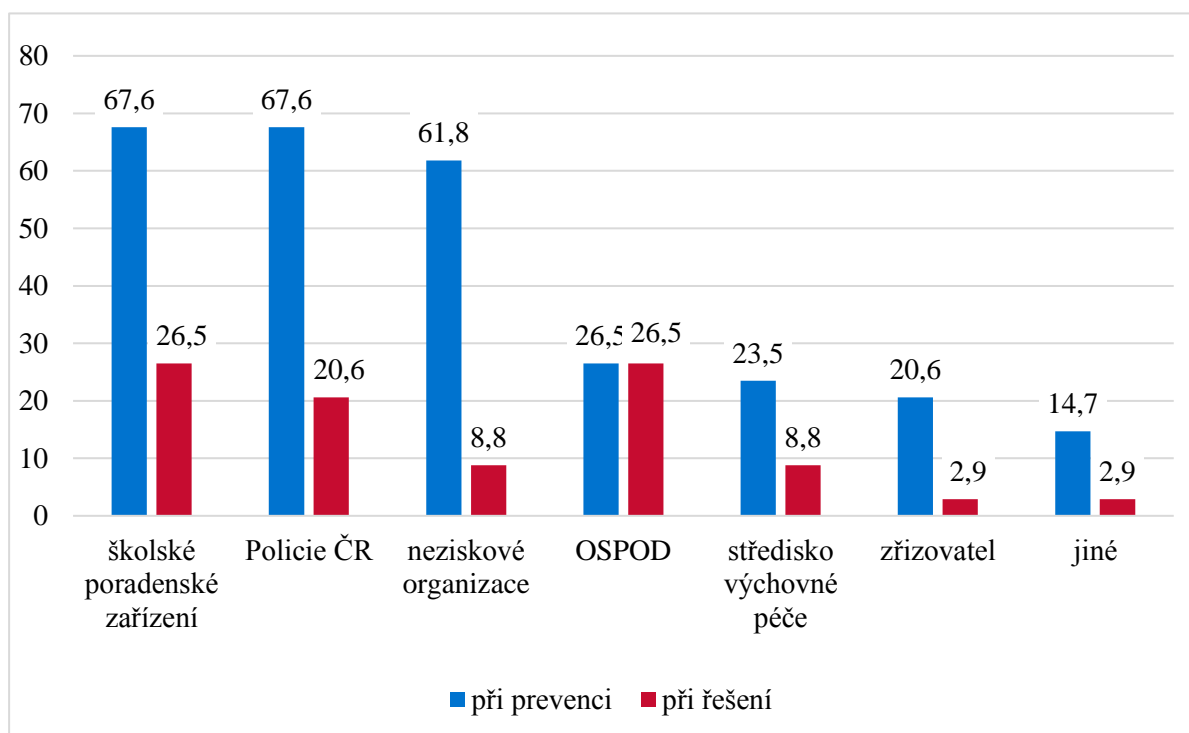
Tabulka č. 27 Spolupráce ve škole směřující k prevenci šikany – podíl škol (v %)

Spolupráce ve škole	Podíl
školní metodik prevence navrhuje a připravuje preventivní akce	91,2
prevence šikany je tématem pracovních porad a pedagogických rad	76,5
vedení školy vznáší podněty ke zkvalitnění prevence šikany	50,0
další pedagogové vznášejí podněty ke zkvalitnění prevence šikany	47,1

Ve středních školách ve srovnání se základními školami je prevence šikany častěji tématem pracovních porad a pedagogických rad a školní metodici prevence častěji navrhuje a připravuje preventivní akce (nižší výskyt v základních školách je však ovlivněn absencí formálně stanovené pozice školního metodika prevence ve školách jen s 1. stupněm).

Zákonné zástupce zapojovala do preventivních aktivit pouze pětina středních škol, což je výrazně méně než v základních školách. Zapojení zákonných zástupců proběhlo např. formou třídních schůzek, komunitního sezení, společné přednášky žáků a rodičů.

Graf č. 10 Spolupráce při prevenci šikany a jejím řešení škola – podíl škol (v %)

Ve shodě se základními školami spolupracovaly navštívené střední školy při prevenci šikany nejčastěji se školskými poradenskými zařízeními a Policií ČR. Oproti nim ale častěji spolupracovaly také s neziskovými organizacemi. Z jiných externích partnerů, se kterými navštívené střední školy v oblasti prevence spolupracují, jsou to např. vysoká škola, cizinecká či městská policie, soukromá agentura (kurz sebeobrany) nebo zdravotnické zařízení. Při řešení šikany spolupracují střední školy kromě školských poradenských zařízení a Policie ČR také s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Policie je do řešení případu zapojena zejména v případech, pokud šikana naplňuje skutkovou podstatu trestního činu či provinění (např. vydírání, omezování osobní svobody, útisk, těžké ublížení na zdraví, loupež, krádež, poškození cizí věci, nebezpečné pronásledování a další).

Tabulka č. 28 Jakým způsobem škola cíleně pracuje se vztahy ve třídě/škole? – podíl škol (v %)

Způsoby práce se vztahy ve třídě/škole	Podíl
třídnické hodiny	85,7
cílené programy na práci se vztahy	68,6
vztahová pravidla	54,3
jiné	31,4

Naprostá většina navštívených středních škol se vztahy ve třídě nebo škole cíleně pracovala. Nejčastěji byly za tímto účelem využívány třídnické hodiny, cílené programy využívaly více než dvě třetiny navštívených středních škol. Z jiných aktivit to jsou např. adaptační či harmonizační pobyty.

Tabulka č. 29 Vzdělávání rámci DVPP k problematice šikany za poslední 3 roky – podíl škol (v %)

Pedagogický pracovník	Podíl
vedení školy	20,6
školní metodik prevence	85,3
výchovný poradce	50,0
třídní učitelé	23,5
ostatní pedagogové	17,6
žádný z pedagogických pracovníků se k problematice šikany nevzdělával	11,8

K problematice šikany se za poslední tři roky učitelé navštívených středních škol vzdělávali poměrně často. V nejvyšším podílu škol se dalšího vzdělávání v této oblasti účastnil školní metodik prevence a v polovině škol také výchovný poradce. Ve srovnání se základními školami byl podíl škol, ve kterých se v této oblasti vzdělával školní metodik prevence, výrazně vyšší, méně často se v oblasti prevence šikany vzdělávalo vedení školy. Tato skutečnost je způsobena vysokým podílem škol jen s 1. stupněm, kde není funkce školního metodika prevence ustavena a je často zajišťována vedoucími pracovníky, jak již bylo několikrát zmíněno.

3.3.2 Personální zajištění prevence rizikového chování

Zjištění v této části poskytují souhrnný pohled na prevenci ve školách jako celku. Informace poskytl 1 291 ředitelů středních škol zapojených do inspekčního elektronického zjišťování.

Kdo ve středních školách zajišťuje prevenci rizikového chování u jednotlivých typů rizikového chování, zobrazuje tabulka č. 30.

Tabulka č. 30 Zajištění prevence rizikového chování u jednotlivých typů rizikového chování / dovedností pro život – podíl škol (v %)

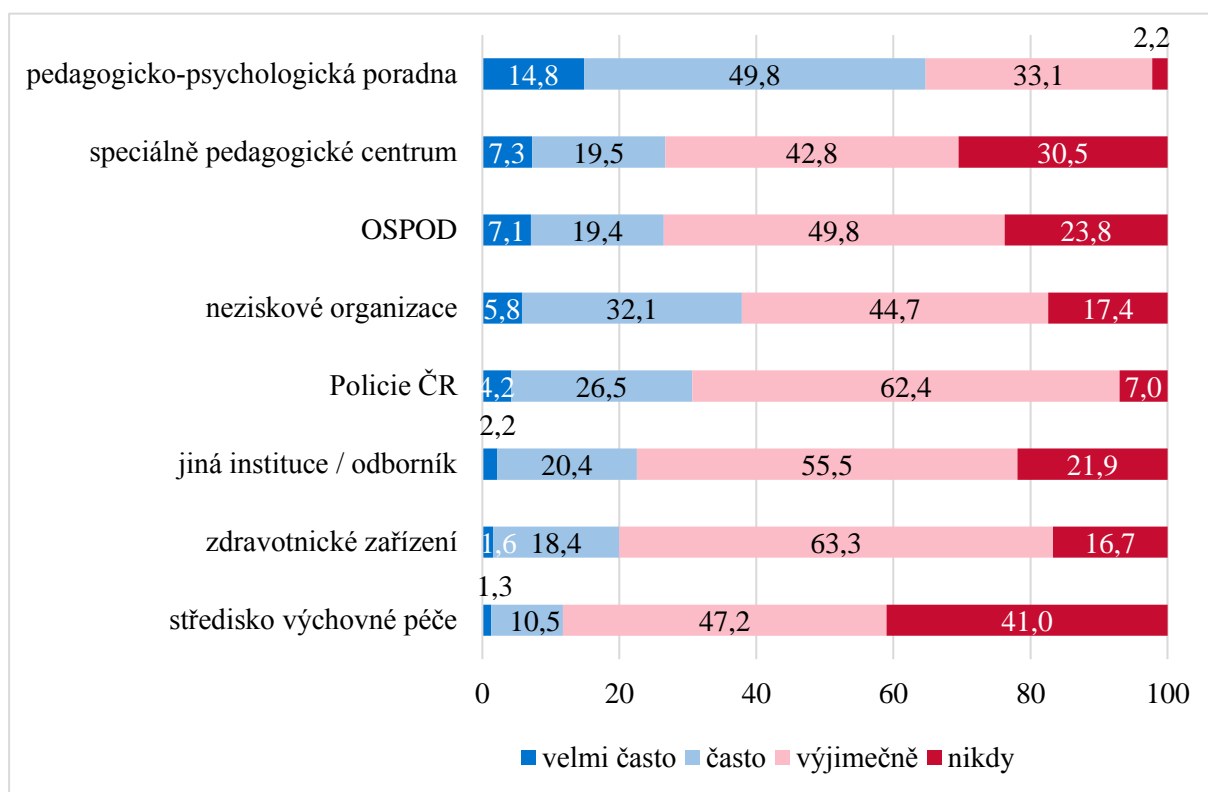
Zajištění prevence	dovednosti sebeovlivnění	sociální dovednosti	záškoláctví	šikana / agrese	rizikové sporty / doprava	rasismus / xenofobie	sekty	sex. rizikové chování	adiktologie – závislosti	týrání / zneužívání	poruchy příjmu potravy
učitelé v rámci výuky	93,5	93,8	45,3	69,6	69,7	87,6	77,8	73,2	68,4	57,6	64,0
třídní učitelé v rámci třídnických hodin	74,7	77,9	89,3	86,4	52,8	66,1	39,0	42,4	54,3	55,0	48,0
výchovný poradce	71,8	72,1	85,9	85,6	23,3	63,3	43,6	53,4	64,0	67,6	56,9
školní metodik prevence	64,9	62,8	69,8	88,8	30,5	72,2	55,3	65,9	85,3	71,3	59,5
školní psycholog	15,6	15,1	13,7	18,5	3,5	10,4	7,2	12,6	14,4	15,9	15,5
speciální pedagog	7,8	8,0	5,5	7,1	2,4	4,7	3,1	4,0	5,1	5,7	4,3
externí lektori nebo organizace	24,3	24,4	8,5	32,5	16,2	29,4	21,5	40,4	42,0	24,8	26,7
danou oblast nezajišťujeme	0,6	0,3	0,7	0,3	11,0	1,0	5,0	1,9	0,9	3,3	6,5

Většinu uvedených oblastí se věnují nejčastěji učitelé v rámci výuky. Naopak prevenci závislosti a týrání či zneužívání zajišťují v největší míře školní metodici prevence, kteří se společně s výchovnými poradci a třídními učiteli věnují nejčastěji prevenci šikany. Prevenci záškoláctví realizují nejčastěji třídní učitelé ve spolupráci s výchovnými poradci. Pokud jsou do prevence rizikového chování zapojeny externí organizace, je to nejčastěji v tématech prevence závislosti a sexuálního rizikového chování. Prevence ve všech uvedených oblastech je zajišťována ve většině středních škol, s výjimkou rizikového chování ve sportu a dopravě, které se nevěnuje 11 % škol.

3.3.3 Externí spolupráce

Školy spolupracují s externími partnery jak při prevenci (např. realizace preventivních programů, besed), tak při řešení vzniklých situací (intervence ve škole, poradenství, poskytování péče apod.). Se kterými subjekty a v jaké míře střední školy spolupracují v oblasti prevence, zobrazuje následující graf.

Graf č. 11 Na jakou organizaci se ve Vašem regionu obracíte z hlediska poskytování služeb v oblasti prevence? – podíl škol (v %)

Střední školy se v největší míře obracejí z hlediska poskytování služeb v oblasti prevence na pedagogicko-psychologické poradny a nejméně naopak na střediska výchovné péče.

S oblastním metodikem prevence je v pravidelném kontaktu 58,3 % středních škol. Přibližně dvě pětiny tedy s oblastním metodikem prevence nespolupracují (28 % škol ví, kdo to je, ale není s ním v kontaktu, a 13,8 % škol jej nezná, metodik je nekontaktoval). I v tomto případě je počet škol, které s oblastním metodikem prevence nespolupracují, nebezpečně vysoký.

Stejně jako v základních školách byly i ve středních školách zjištěny výrazné rozdíly mezi kraji. Například v Moravskoslezském, Jihočeském, Zlínském a Olomouckém kraji pravidelně spolupracuje s oblastním metodikem prevence více než 70 % škol, zatímco v Libereckém kraji a v kraji Vysočina je to jen 33,3 %, resp. 38,7 %.

Pro školy, které jsou s oblastním metodikem prevence v pravidelném kontaktu, tento odborník nejčastěji organizuje setkání školních metodiků prevence (87,9 % škol), preposílá školám aktuální informace (84 %) a poskytuje poradenství v konkrétních případech (83,2 %). Méně často provádí intervenci přímo ve třídách (včetně diagnostiky), o tu žádalo pouze 35,5 % škol.

3.3.4 Krizové plány pro řešení výskytu rizikového chování

Krizové plány představují postup, jak reagovat v případě zjištění rizikového chování. Pro jaké typy rizikového chování je mají střední školy vytvořeny a jakým způsobem jsou začleněny do dokumentace školy, uvádí tabulka č. 31.

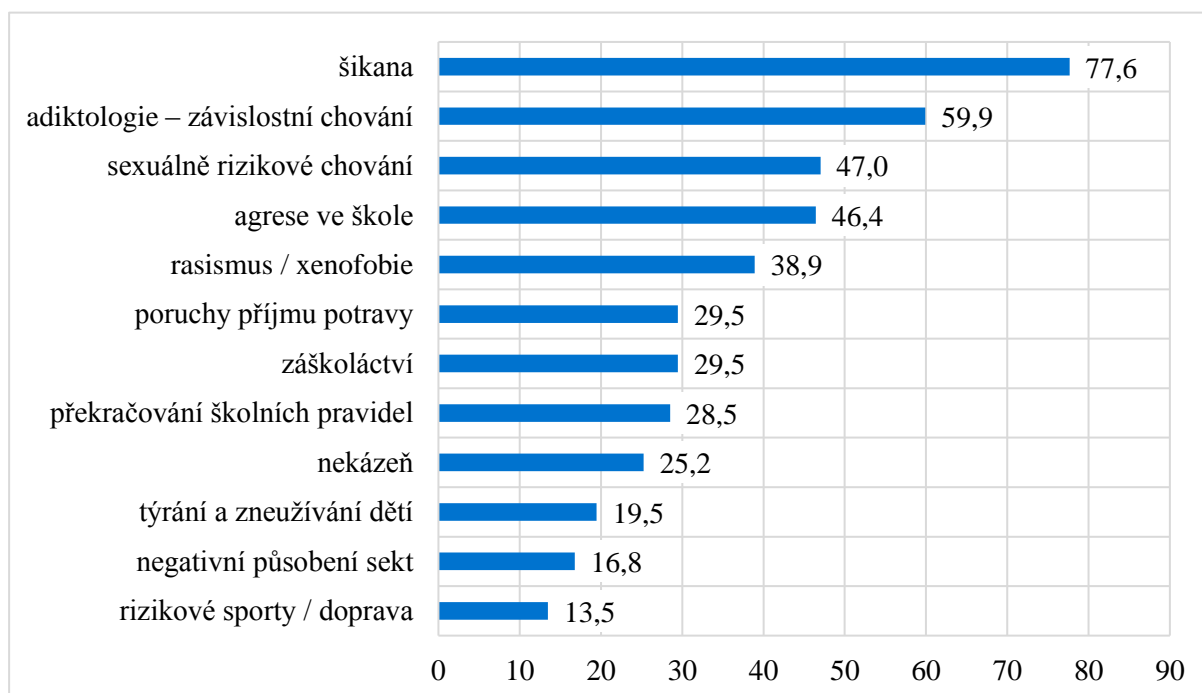
Tabulka č. 31 Písemné krizové plány pro řešení výskytu jednotlivých typů rizikového chování – podíl škol (v %)

Typ rizikového chování	Krizový plán je vytvořen a je součástí MPP	Krizový plán je vytvořen, ale není součástí MPP	Krizový plán není vytvořen
záškoláctví	53,8	26,1	20,1
šikana	70,9	19,6	9,6
agrese ve škole	58,1	22,5	19,4
nekázeň	39,5	33,3	27,2
překračování školních pravidel	38,6	35,3	26,0
adiktologie – závislostní chování	56,9	19,3	23,7
rasismus / xenofobie	42,8	22,5	34,6
rizikové sporty / doprava	17,7	21,3	61,0
sexuální rizikové chování	32,2	17,0	50,7
poruchy příjmu potravy	27,6	16,5	55,9
týrání a zneužívání dětí	30,2	17,8	52,1
negativní působení sekt	24,4	14,0	61,6

Střední školy mají nejčastěji vytvořeny písemné krizové plány pro řešení výskytu šikany (90,4 % škol), přičemž převažuje zařazení tohoto plánu do minimálního preventivního programu. Dále jsou tyto plány často vytvořeny pro řešení agrese ve škole, záškoláctví, závislostního chování, překračování školních pravidel a nekázně. I v těchto oblastech převažuje zařazení do minimálního preventivního programu. Nejméně často mají školy vytvořeny písemné krizové plány pro řešení výskytu negativního působení sekt a rizikových sportů či rizik v dopravě. V porovnání se základními školami mají střední školy častěji zpracován krizový plán pro výskyt závislostního chování.

Někjaký již existující a externě zpracovaný program využily přibližně dvě pětiny škol. Na jaké typy rizikového chování se tyto programy zaměřovaly, zobrazuje následující graf.

Graf č. 12 Zaměření externích programů – podíl škol (v %)

Externí programy se nejčastěji zaměřovaly na problematiku šikany, školy také často využívaly programy zaměřené na závislostní chování, sexuální rizikové chování a agrese ve škole. Nejméně často byly využívány externě zpracované programy zaměřené na rizikové sporty a rizika v dopravě.

Oproti základním školám se externí programy využívané ve středních školách zaměřovaly častěji na závislostní chování, rasismus/xenofobii a negativní působení sekt, zatímco v základních školách byly ve větší míře zaměřeny na agrese ve škole, překračování školních pravidel, nekázeň, rizikové sporty a rizika v dopravě.

Tabulka č. 32 Co je pro Vás důležité při výběru preventivního programu? – podíl škol (v %)

Faktory výběru	Důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Nedůležité
program vedou kvalifikovaní lektori	80,5	17,8	1,5	0,2
program má dobrou odezvu u žáků	73,7	23,9	2,1	0,2
naše předchozí zkušenosti s programem	73,4	23,7	2,9	0,0
program nabízí ucelenou metodiku – co se bude dělat, kdy, jak	54,4	39,6	5,8	0,2
program je interaktivní – nejedná se pouze o přednášku	49,2	39,9	7,9	2,9
cena programu	46,5	41,4	9,9	2,1
program je poskytován zcela zdarma	46,1	28,5	18,9	6,4
program je certifikován	44,8	34,1	16,3	4,8
doporučení od jiných škol / poradny / oblastního metodika prevence	39,5	49,6	10,1	0,8
program je dlouhodobý – nabízí spolupráci na několik let	26,4	41,4	24,9	7,3
organizace nabízí programy na celé spektrum rizikového chování (nejen jednu oblast)	24,6	36,9	30,1	8,4
program vyžaduje přítomnost učitele na programu	16,7	31,5	39,9	11,9

Pro střední školy je při výběru externího preventivního programu nejdůležitější, aby jej vedli kvalifikovaní lektori, aby měl program dobrou odezvu u žáků, a také předchozí zkušenosti se zvoleným programem. Nejméně výběr ovlivňuje to, zda program vyžaduje přítomnost učitele. Nejvýznamnější faktory výběru se tak ve středních školách shodují s faktory v základních školách.

3.3.5 Potřeby v oblasti prevence

Ve středních školách využilo možnost uvést potřeby v oblasti prevence 39,1 % ředitelů. Ředitelé ve středních školách by nejčastěji potřebovali podporu v podobných oblastech jako v základních školách, tedy ve finanční oblasti, v personální oblasti zavedením pozice školního psychologa a snížení úvazku přímé pedagogické činnosti školního metodika prevence. Častěji také uváděli potřebu podpory ze strany rodiny / zákonných zástupců, většího časového prostoru pro preventivní aktivity, dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, metodických materiálů, podpory v oblasti legislativy a větší nabídku kvalitních preventivních programů pro žáky.

3.3.6 Podmínky pro práci školního metodika prevence a výchovného poradce

Ve středních školách bylo do inspekčního elektronického zjišťování zapojeno 1 316 školních metodiků prevence a 1 378 výchovných poradců. V rámci šetření bylo zjišťováno, jaké

podmínky mají tito specialisté ke své práci, jaké činnosti vykonávají a jak nahlíží na metodickou podporu, která jim je poskytována.

Tabulka č. 33 Jak vykonáváte činnosti spojené s pozicí výchovného poradce? – podíl ŠMP (v %)

Způsob výkonu pozice ŠMP	Podíl
v rámci nadúvazku své přímé pedagogické činnosti	45,5
jinak	54,5

Celkem 45,5 % školních metodiků prevence uvedlo, že svou činnost vykonává v rámci nadúvazku přímé pedagogické činnosti. Ostatní školní metodici prevence ji vykonávají jinými způsoby – z nich 78,1 % vykonává tuto činnost v rámci svého úvazku (z toho v rámci úvazku jiné pozice, např. školního psychologa nebo speciálního pedagoga 7,8 %). Preventivní činnost realizují v rámci přímé i nepřímé pedagogické činnosti. Dalších 14,1 % metodiků vykonává činnost ve svém volném čase nebo podle potřeby. Snížený úvazek uvedlo 6,2 % metodiků a na dohodu nebo externě vykonává preventivní činnost 1,6 % metodiků.

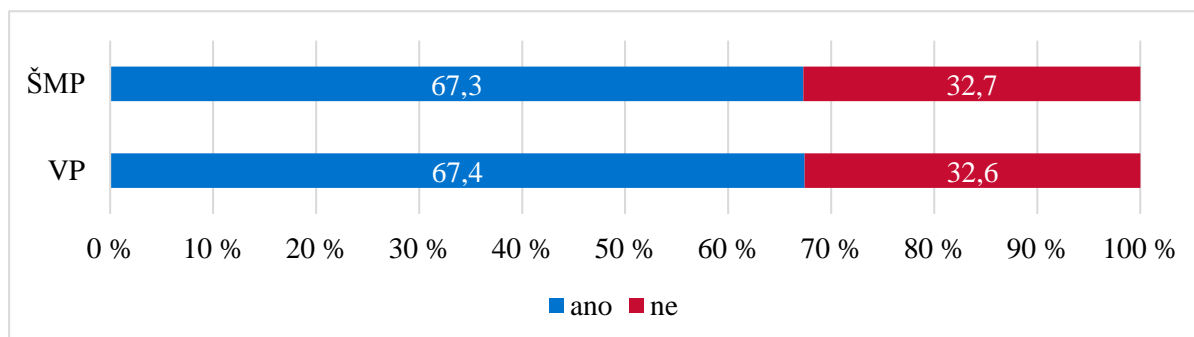
Ani ve středním vzdělávání tak činnost v oblasti prevence není zohledněna časově ani finančně pro velkou část metodiků, kteří ji vykonávají jinak než v rámci nadúvazku. Pouze 18 % z nich uvedlo, že je ohodnoceno finančně formou odměn, specializačního příplatku, osobního ohodnocení, nebo má na tuto činnost uzavřenou dohodu.

Tabulka č. 34 Jak vykonáváte činnosti spojené s pozicí výchovného poradce? – podíl VP (v %)

Způsob výkonu pozice VP	Podíl
v rámci nadúvazku své přímé pedagogické činnosti	12,9
v rámci hodinové úlevy z týdenního rozsahu přímé pedagogické činnosti v rozsahu	80,5
jinak	6,6

Čtyři pětiny výchovných poradců ve středních školách vykonávají svou činnost v rámci úlevy z týdenního rozsahu přímé pedagogické činnosti. Nadúvazek má 12,9 % výchovných poradců. Oba způsoby jsou mírně častější ve středních školách oproti školám základním. Jiným způsobem vykonává svou činnost 6,6 % výchovných poradců, z toho 72,8 % ji vykonává v rámci svého úvazku (případně jiné pozice). Necelá desetina výchovných poradců vykonává tuto činnost ve svém volném čase nebo podle potřeby. Na dohodu či z pozice externisty ji vykonává 14,8 % (jde o vyšší podíl ve srovnání se základními školami).

Graf č. 13 Považujete aktuální časovou dotaci na vykonávání činností spojených s Vaší pozicí za dostačující? – podíl ŠMP/VP (v %)

Školní metodici vykonávají v průměru 2,9 hodiny týdně činnosti spojené s výkonem jejich pozice, výchovní poradci 4,2 hodiny. Necelá třetina výchovných poradců i školních metodiků prevence ve středních školách považuje čas na výkon své činnosti za nedostatečný. Stejně jako v základních školách školní metodici prevence, kterým čas k výkonu preventivních činností

nepostačuje, nejčastěji navrhuji snížení úvazku přímé pedagogické činnosti a výchovní poradci vyšší rozsah úlevy z úvazku.

Zařazení do 13. platové třídy uvedlo 10,3 % školních metodiků prevence a 49,6 % výchovných poradců, kteří se k této otázce vyjádřili.

Tabulka č. 35 Kterou další pozici ve škole zastáváte? – podíl ŠMP/VP (v %)

Pozice	ŠMP	VP
třídní učitel	67,7	55,4
výchovný poradce / školní metodik prevence	18,8	17,2
zástupce ředitele	6,5	12,4
ředitel	1,7	4,0
školní psycholog	1,6	1,5
školní speciální pedagog	2,2	3,9
asistent pedagoga	0,7	0,2
předseda metodického orgánu	8,5	11,1
jinou	9,3	7,9

Také ve středních školách školní metodici prevence a výchovní poradci často vykonávají i další funkce ve škole. Nejčastěji je jejich pozice kumulována s třídnictvím (ve větší míře u školních metodiků prevence). Častěji zastávají také souběžnou funkci výchovného poradce / školního metodika prevence, v případě výchovných poradců také pozici zástupce ředitele nebo předsedy metodického orgánu. Z jiných pozic, které ŠMP/VP zastávají současně s výkonem své funkce, je to např. vychovatel domova mládeže.

Tabulka č. 36 Absolvoval/a jste kvalifikační studium vztahující se k pozici školního metodika prevence / výchovného poradce? – podíl ŠMP/VP (v %)

Kvalifikační studium	ŠMP	VP
prozatím jsem neabsolvoval/a kvalifikační studium	50,1	29,1
právě procházím kvalifikačním studiem	10,1	6,3
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 1 rokem	4,0	4,6
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 2–4 roky	13,4	12,1
ukončil/a jsem kvalifikační studium před 5 a více roky	22,3	47,9

Ve středních školách absolvovala specializační studium polovina školních metodiků prevence, výchovní poradci absolvovali kvalifikační studium ve větší míře (70,9 %). V obou případech to bylo nejčastěji před 5 a více lety.

Tabulka č. 37 Máte pro vykonávání činností spojených s pozicí školního metodika prevence / výchovného poradce samostatnou pracovnu či kabinet, kde můžete nerušeně pracovat s žáky? – podíl ŠMP/VP (v %)

Prostory pro výkon činnosti	ŠMP	VP
ano, mám samostatnou místnost, kde mohu nerušeně pracovat	39,3	61,3
ne, mám společnou místnost s VP/ŠMP, ale mohu zde nerušeně pracovat	10,5	6,3
ne, mám společný kabinet s kolegy, ale je zde prostor pro nerušenou práci	27,2	17,4
ne, jsem v kabinetu s kolegy a není vymezený prostor pro nerušenou práci	10,7	6,4
ne, pracuji v místnosti, která je průchozí, jsem často rušen	0,8	0,6
ne, pracuji ve společné sborovně s ostatními kolegy	2,7	1,5
ne, s žáky a rodinami pracuji nejčastěji v prázdné třídě	7,1	4,9
jiné	1,8	1,5

Samostatnou místnost pro nerušenou práci mají necelé dvě pětiny školních metodiků prevence a rovněž necelé dvě pětiny sdílejí prostory s kolegy, mohou zde však nerušeně pracovat. Nepříliš vhodné prostory (absence prostoru pro nerušenou práci, prázdná třída) uvedla přibližně pětina metodiků. Z jiných prostor, kde školní metodici prevence pracují, je to např. zasedací místnost či kancelář školy, kabinet jiného pracovníka nebo střídání volné místnosti a sdíleného kabinetu podle potřeby.

I ve středních školách mají vyhovující prostory častěji výchovní poradci, 61,3 % z nich mají samostatnou místnost pro nerušenou práci a více než pětina z nich sice sdílí prostory s kolegy, ale je v nich prostor pro nerušenou práci. Přesto 13,5 % výchovných poradců využívá nepříliš vhodné prostory (prostory, kde jsou často rušeni, sborovnu, prázdnou třídu). Z jiných prostor výchovní poradci např. sdílejí místnost s jiným pracovníkem nebo využívají zasedací či jednací místnost.

3.3.7 Činnosti školního metodika prevence a výchovného poradce

Jaké činnosti a v jaké míře vykonávají školní metodici prevence a výchovní poradci ve středních školách, uvádí tabulka č. 38 a 39.

Tabulka č. 38 Míra realizace uvedených služeb a činností v oblasti prevence a řešení rizikového chování v rámci pozice školního metodika prevence – podíl ŠMP (v %)

Služby a činnosti		Velmi často	Často	Výjimečně	Nikdy
prevence	plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	24,9	58,3	16,5	0,3
	organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	13,6	51,8	33,0	1,6
	přímá realizace preventivního programu se žáky, se třídou	13,1	51,8	32,8	2,3
	realizace skupinek pro ohrožené žáky	1,7	13,6	49,1	35,6
	vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	30,6	56,5	11,8	1,2
	individuální konzultace s rizikovými jedinci	20,9	44,0	34,5	0,7
řešení výskytu rizikového chování, konzultace se žákem, rodiči / zákonnými zástupci	záškoláctví	13,9	36,4	43,6	6,0
	šikana / agrese ve škole	5,7	23,5	64,7	6,1
	závislostní chování (drogy, gambling)	3,1	14,8	65,9	16,2
	rasismus a xenofobie	0,5	6,4	50,9	42,3
	homofobie, bifobie, transfobie	0,5	2,5	34,8	62,2
	rizikové sporty a rizika v dopravě	0,7	9,4	42,6	47,3
	sexuální rizikové chování	1,5	11,4	49,6	37,5
	sekty	0,3	2,7	34,6	62,4
	poruchy příjmu potravy	1,1	11,4	60,0	27,5
	týrání a zneužívání	0,5	5,0	44,3	50,2
	nekázeň	24,8	44,7	27,4	3,1
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování		5,2	42,8	45,4	6,6
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)		6,2	28,2	55,5	10,2
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)		9,4	38,6	47,7	4,2
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)		9,8	37,8	47,9	4,5

Školní metodici prevence ve středních školách se ve shodě se svými kolegy ze základních škol nejčastěji věnují preventivním aktivitám, s výjimkou realizace skupinek pro ohrožené žáky. Výskytem nebo konzultacemi rizikového chování se žáky a zákonnými zástupci se zabývají nejčastěji v oblasti nekázně, ve větší míře oproti ostatním typům rizikového chování také v oblasti šikany/agrese ve škole a záškoláctví a častěji oproti základním školám také v oblasti závislostního chování. Metodickému vedení kolegů se věnují téměř všichni školní metodici prevence, ale spíše s nižší frekvencí. Ostatní situace (žáci v problémové situaci, řešení vztahů v rámci škol, práce se žákem či pedagogem v krizi) řeší často nebo velmi často méně než polovina, resp. přibližně třetina školních metodiků prevence.

Tabulka č. 39 Míra realizace uvedených služeb a činností v oblasti prevence a řešení rizikového chování v rámci pozice výchovného poradce – podíl VP (v %)

Služby a činnosti		Velmi často	Často	Výjimečně	Nikdy
prevence	plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	9,8	49,4	36,7	4,0
	organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	4,2	38,4	51,2	6,3
	přímá realizace preventivního programu se žáky, se třídou	8,8	42,4	42,0	6,7
	realizace skupinek pro ohrožené žáky	2,8	11,0	51,4	34,9
	vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	9,7	33,9	33,5	23,0
	individuální konzultace s rizikovými jedinci	30,4	47,2	21,7	0,7
řešení výskytu rizikového chování, konzultace se žákem, rodiči / zákonnými zástupci	záškoláctví	25,1	40,1	32,8	2,0
	šikana / agrese ve škole	8,7	24,9	60,9	5,5
	závislostní chování (drogy, gambling)	4,1	11,5	67,5	16,9
	rasismus a xenofobie	1,3	4,9	49,5	44,3
	homofobie, bifobie, transfobie	0,8	1,9	35,6	61,7
	rizikové sporty a rizika v dopravě	0,9	7,7	44,3	47,1
	sexuální rizikové chování	1,7	8,6	52,8	37,0
	sekty	0,6	2,4	34,8	62,2
	poruchy příjmu potravy	1,5	11,2	60,8	26,5
	týrání a zneužívání	0,8	5,2	47,8	46,2
	nekázeň	34,9	43,7	20,5	0,9
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování		7,1	41,7	41,6	9,6
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)		10,9	36,2	47,4	5,4
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)		16,1	47,3	34,3	2,3
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)		15,0	43,9	39,4	1,7

V největší míře (součet „velmi často“ a „často“) se výchovní poradci ve středních školách (ve shodě s výchovnými poradci v základních školách) věnují řešení, případně konzultacím se žáky a zákonnými zástupci ohledně nekázně a individuálním konzultacím s rizikovými jedinci.

Oproti školním metodikům prevence se výchovní poradci ve výrazně menší míře podílejí na aktivitách přímo souvisejících s prevencí (vypracování minimálního preventivního programu a jeho evaluace a aktualizace, plánování, výběru a objednávání preventivních aktivit, organizaci aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi a přímé realizaci preventivního

programu). To je logické vzhledem k odlišnosti jejich pracovní náplně, přesto existuje významný podíl výchovných poradců, kteří se do uvedených aktivit zapojují často.

Naopak častěji se výchovní poradci ve srovnání se školními metodiky prevence zabývají individuálními konzultacemi s rizikovými jedinci, záškoláctvím, prací se žáky či pedagogy v krizi, žáky v problémové situaci a řešením vztahů v rámci školy.

3.3.8 Metodická podpora

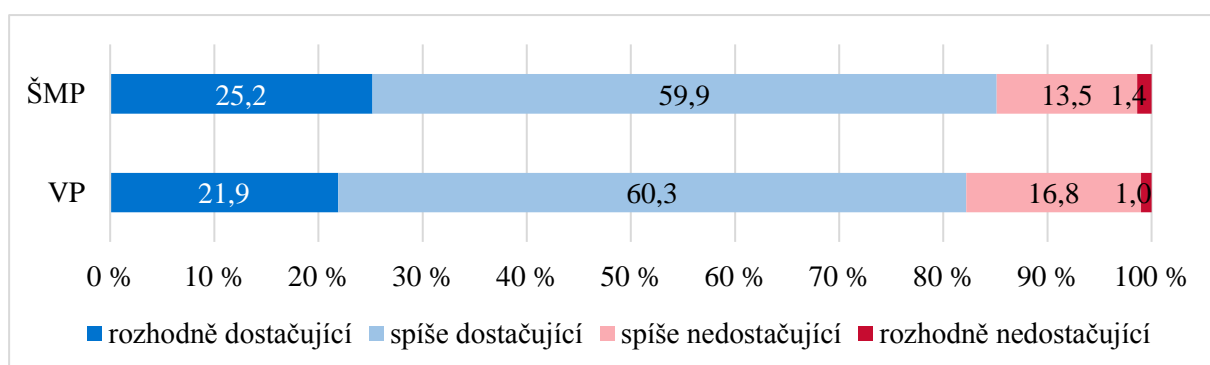
Jak již bylo zmíněno v příslušné části týkající se základních škol, v České republice je nastaven systém prevence, jehož součástí jsou aktéři na různých úrovních. V rámci tohoto systému jsou tak specifikovány pozice, které poskytují metodickou podporu dalším pracovníkům. Kdo poskytuje středním školám v oblasti primární prevence podporu nejčastěji, zobrazuje následující tabulka.

Tabulka č. 40 Kdo Vám pro Vaši činnost v oblasti primární prevence poskytuje metodickou podporu? – podíl ŠMP/VP (v %)

Subjekt	ŠMP	VP
kolegové v rámci školy	58,9	59,9
pracovníci pedagogicko-psychologické poradny	79,3	84,5
pracovníci střediska výchovné péče	17,4	24,1
krajský školský koordinátor prevence	40,5	17,2
odborní pracovníci nestátních neziskových organizací	41,5	30,7
pracovníci organizací zřizovaných MŠMT	13,6	13,9
jiné osoby / organizace	17,4	17,1
nikdo	1,4	1,4

Školní metodici prevence i výchovní poradci jsou nejčastěji metodicky podporováni pracovníky pedagogicko-psychologické poradny. Často jim poskytují podporu také kolegové v rámci školy. Z jiných osob či organizací, které však podporují méně než pětinu školních metodiků prevence a výchovných poradců, jsou to nejčastěji pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR a městská policie. Největší rozdíl mezi školními metodiky prevence a výchovnými poradci byl zjištěn z pohledu spolupráce s krajským školským koordinátorem prevence a pracovníky neziskových organizací, se kterými ve větší míře spolupracují školní metodici prevence.

Graf č. 14 Jak hodnotíte metodickou podporu v oblasti prevence rizikového chování? – podíl ŠMP/VP (v %)

Metodickou podporu v oblasti prevence rizikového chování hodnotí školní metodici prevence i výchovní poradci v největší míře jako spíše dostačující, celkově převažuje pozitivní hodnocení (85,1 %, resp. 82,2 % ji považuje za rozhodně či spíše dostačující).

Tabulka č. 41 V jakých oblastech byste potřeboval/a metodicky podpořit? – podíl ŠMP/VP (v %)

Oblasti podpory	ŠMP	VP
plánování, výběr a objednávání preventivních aktivit (programů) pro žáky	30,6	27,7
organizace aktivit realizovaných mimoškolními organizacemi (Policie ČR, externí odborníci)	31,7	28,7
přímá realizace preventivního programu s žáky, se třídou	34,5	31,5
realizace skupinek pro ohrožené žáky	23,1	16,7
vypracování MPP a jeho evaluace a aktualizace	16,9	10,0
individuální konzultace s rizikovými jedinci	21,2	20,2
řešení výskytu rizikového chování – záškoláctví	27,1	29,1
řešení výskytu rizikového chování – šikana / agrese ve škole	27,1	29,7
řešení výskytu rizikového chování – závislostní chování (drogy, gambling)	22,4	20,0
řešení výskytu rizikového chování – rasismus a xenofobie	10,6	10,3
řešení výskytu rizikového chování – homofobie, bifobie, transfobie	7,3	5,9
řešení výskytu rizikového chování – rizikové sporty a rizika v dopravě	4,8	5,6
řešení výskytu rizikového chování – sexuální rizikové chování	7,3	7,3
řešení výskytu rizikového chování – sekty	8,6	7,8
řešení výskytu rizikového chování – poruchy příjmu potravy	14,1	14,8
řešení výskytu rizikového chování – týrání a zneužívání	11,9	11,9
řešení výchovných problémů – nekázeň	28,5	34,1
metodické vedení pedagogických pracovníků, kolegů v oblasti prevence rizikového chování	40,1	35,9
práce se žákem či pedagogem v krizi (prožitek traumatu, osobní problémy, rodinné problémy)	26,8	33,9
žáci v problémové situaci (osobní, rodinné, vztahové problémy netraumatizujícího charakteru)	24,9	33,0
řešení vztahů v rámci školy (žák versus žák/žáci, žák versus pedagog/ové, pedagog versus pedagog/ové)	26,9	36,2
v jiné oblasti (např. řešení výskytu kyberšikany, sebepoškozování, komunikace se zákonnými zástupci)	2,4	2,2

Školní metodici prevence, kteří se nedomnívají, že by metodická podpora v oblasti prevence rizikového chování byla rozhodně dostatečná (74,8 % školních metodiků prevence), by potřebovali podpořit nejčastěji v oblasti metodického vedení kolegů v tématech prevence rizikového chování. Výchovní poradci (78,1 %, kteří nehodnotí podporu jako rozhodně dostačující) by potřebovali podpořit nejčastěji v oblasti řešení vztahů v rámci školy, metodického vedení kolegů, řešení nekázně, v oblasti práce se žákem či pedagogem v krizi a žákem v problémové situaci.

Ve srovnání se základními školami by školní metodici prevence i výchovní poradci ve středních školách potřebovali ve větší míře metodickou podporu v oblasti řešení záškoláctví a závislostního chování.

Tabulka č. 42 Jakou formu podpory byste uvítal/a? – podíl ŠMP/VP (v %)

Formy podpory	ŠMP	VP
individuální konzultace	37,4	37,6
spolupráce s dalšími osobami či organizacemi při primárně preventivní aktivitě	48,4	40,2
jiná osoba či instituce přebírá řešení dané situace	23,7	20,3
prostřednictvím odborných metodik, návodů, dokumentů	47,2	47,4
předáváním aktuálních informací z terénu	42,6	44,1
prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí	55,4	58,8
jinou formu podpory	3,2	2,8

Více než polovina školních metodiků prevence, kteří spatřují nějaké rezervy v metodické podpoře v oblasti prevence rizikového chování, by uvítala podporu prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí, necelá polovina také formou spolupráce s dalšími osobami či organizacemi při primárně preventivní aktivitě a v podobě odborných metodik, návodů, dokumentů. Také výchovní poradci by nejčastěji uvítali podporu prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí a odborných metodik, návodů a dokumentů, v menší míře oproti metodikům by však uvítali spolupráci s dalšími osobami či organizacemi. Jiná forma podpory byla uvedena pouze v malé míře, šlo např. o pomoc odborníků (nejčastěji psychologů), supervize, praktický nácvik dovedností v rámci workshopů a seminářů.

4 Závěr

Předškolní vzdělávání

Výskyt projevů šikany je v mateřských školách dlouhodobě velmi nízký. Pouze cca 1,5 % mateřských škol navštívených Českou školní inspekcí uvádí, že tento problém v průběhu školního roku bylo třeba řešit. Téměř vždy v těchto případech jde o slovní formu šikany.

V mateřských školách je prevence rizikového chování realizována především v rámci budování pozitivního školního a třídního klimatu, důraz je kladen na vytváření vztahových pravidel ve třídě. Přestože jsou mateřské školy zapojeny v menší míře do dalšího vzdělávání v oblasti prevence, zákonní zástupci v menší míře participují na preventivních aktivitách a nízký počet škol má stanovenou školní strategii postupu při výskytu šikany, nastavené postupy a práce se vztahy a klimatem se jeví jako účinné, výskyt rizikového chování je nízký.

Základní vzdělávání

Šikana se v posledních třech letech vyskytla téměř v každé druhé základní škole. Nejčastěji šlo o psychickou šikanu v prvním a druhém stadiu projevující se především slovně – nadávky, výsměch, pohrdání, hrubé žertování, kritizování a zpochybňování, ponižování. Oproti minulosti vzrůstá počet případů kyberšikany (tyto případy uvádí 52 % ZŠ, v nichž se nějaký projev šikany vyskytoval), např. prostřednictvím SMS zpráv, sociálních sítí či webových stránek. Fyzická šikana (např. bití, kopání apod.) byla zaznamenána v necelé polovině škol, kde se šikana vyskytovala.

Případy nevhodného chování žáků směrem k učitelům se objevují a řeší častěji než v minulosti, nicméně takových případů, které by bylo možné označit za skutečnou šikanu, je mezi nimi naštěstí stále málo (nicméně jejich dopad bývá výrazný, zejména na psychiku učitele apod.). Často mají podobu kyberšikany, kdy žáci při využívání ICT technologií mají pocit beztrestnosti.

Ve školách jen s 1. stupněm nejsou často pozice školního metodika prevence a výchovného poradce formálně ustaveny a preventivní činnost a výchovné poradenství zajišťuje nejčastěji

ředitel školy ve spolupráci s ostatními učiteli, což v mnoha ohledech ovlivňuje míru výskytu sledovaných jevů v základních školách. Celkově zajišťují preventivní činnosti v základních školách nejen školní metodici prevence, ale především také učitelé v rámci výuky, třídní učitelé a výchovní poradci. Kvalifikačním studiem prošel vyšší podíl výchovných poradců oproti školním metodikům prevence.

Školy v oblasti prevence spolupracují nejčastěji s pedagogicko-psychologickými poradnami. Externí programy prevence využívají dvě pětiny základních škol, přičemž tyto programy jsou nejčastěji zaměřeny na prevenci šikany. Při výběru externího programu je pro školy nejdůležitější kvalita lektorů, dobrá odezva u žáků a předchozí zkušenosti s programem. S oblastním metodikem prevence pravidelně spolupracuje 53,4 % základních škol, přibližně polovina s ním tedy navázanu spolupráci nemá a 17 % jej ani nezná. Určité rezervy byly zjištěny také ve zpracování krizových plánů – s výjimkou šikany je pro různé oblasti nemá zpracovány více než pětina škol.

Tři pětiny školních metodiků prevence vykonávají činnosti spojené se svou pozicí jinak než v rámci nadúvazku, z toho ve většině případů jsou součástí běžného úvazku učitele (současná právní úprava snížení úvazku pro školní metodiky prevence neumožňuje). Proto by většina z nich uvítala snížení úvazku přímé pedagogické činnosti. Naopak tři čtvrtiny výchovných poradců snížený úvazek přímé pedagogické činnosti mají a přibližně 7 % výchovných poradců pracuje v rámci nadúvazku. Třetině výchovných poradců však přidělená časová dotace nepostačuje, své činnosti se věnují vyšší počet hodin, než čítá úleva. Podobně 31 % školních metodiků prevence nepovažuje čas určený na výkon činností spojený s jejich pozicí za dostatečný. Celkově se školní metodici prevence věnují preventivní činnosti v průměru 2,5 hodiny týdně a výchovní poradci vykonávají své činnosti v průměru 3,5 hodiny týdně, což nelze považovat za dostatečný časový prostor.

Z výpovědí výchovných poradců vyplývá, že mají lepší prostorové podmínky pro výkon své činnosti než školní metodici prevence – častěji mají samostatnou místnost nebo prostor, kde mohou nerušeně pracovat. U obou specialistů dochází často ke kumulaci jejich pozice s dalšími pozicemi, nejčastěji s funkcí třídního učitele.

Přestože prevence představuje hlavní náplň výkonu funkce školního metodika prevence, často na preventivních aktivitách spolupracují i výchovní poradci. Metodickou podporu jim v největší míře poskytují pracovníci pedagogicko-psychologické poradny a kolegové v rámci školy. Tuto podporu většina z nich hodnotí jako rozhodně nebo spíše dostačující. Ti, kteří v podpoře vnímají určité rezervy, by nejčastěji uvítali metodickou podporu v oblasti přímé realizace preventivního programu a metodického vedení kolegů v oblasti prevence, a to nejčastěji prostřednictvím tematizovaných vzdělávacích akcí nebo formou spolupráce s dalšími osobami či organizacemi.

Žáci základních škol byli o šikaně informováni především v rámci výkladu učitele a formou besed. Třídnické hodiny jsou k tomuto účelu využívány v menší míře než ve středních školách, přesto jsou často využívány k práci se vztahy v třídním kolektivu. Se vztahy se pracuje průběžně nastavením vztahových pravidel v rámci třídy. K problematice šikany se v posledních třech letech vzdělávali učitelé ve více než čtyřech pětinach škol.

Střední vzdělávání

Šikana byla v posledních třech letech řešena v 60 % navštívených středních škol, přičemž převažovala počáteční stadia. Obdobně jako v základních školách je dominantní šikana psychická, tedy slovní ataky, nadávky, pohrdání, ponižování. Specifikem středních škol byla kyberšikana (dlouhodobě uvádělo tyto případy okolo 50 % SŠ), avšak v posledních letech se žáci základních škol v této oblasti středoškolákům vyrovnali. Naopak méně časté než

v základních školách jsou případy fyzické agrese, násilí, ublížení na zdraví. Řešení těchto případů uvádí cca 18 % ŠŠ, které nějakou šikanu řešily.

Také ve středních školách se objevují častěji než v minulosti případy rizikového chování žáků směrem k učitelům, nicméně i na tomto stupni vzdělávání platí, že takových případů, které by bylo možné označit nejen za nevhodné chování, ale skutečně za šikanu směrem k učitelům, se objevuje velmi málo. Bohužel platí také to, že objeví-li se takové případy, mají zpravidla vážný dopad a vážné následky, zejména pro psychiku učitele.

Také ve středních školách zajišťují preventivní činnosti učitelé a třídní učitelé společně se školními metodiky prevence a výchovnými poradci. Z externích subjektů spolupracují ve shodě se základními školami nejčastěji s pedagogicko-psychologickými poradnami a dvě pětiny středních škol využívají externě zpracované programy prevence. Nejčastěji jsou tyto programy zaměřeny na problematiku šikany. Při výběru externích programů kladou důraz na stejné aspekty jako základní školy.

S oblastním metodikem prevence pravidelně spolupracuje 58,3 % středních škol, podobně jako v základních školách s ním velký podíl škol spolupráci nenavázal. Krizové plány mají střední školy zpracovány nejčastěji pro řešení výskytu šikany a agrese ve škole, pro ostatní typy rizikového chování je pětina a vyšší podíl škol zpracovány nemá.

Více než polovina (54,5 %) školních metodiků prevence ve středních školách nemá pro výkon své činnosti nadúvazek, nejčastěji ji tak vykonává v rámci svého úvazku učitele, zatímco u výchovných poradců převažuje snížení úvazku přímé pedagogické činnosti (80,5 %). Pozice školního metodika prevence i výchovného poradce jsou nejčastěji kumulovány s pozicí třídního učitele. S časem, který je pro jejich činnost určený, není spokojena přibližně třetina z nich. Školní metodici prevence se věnují preventivním činnostem v průměru 2,9 hodiny a výchovní poradci činností v rámci výchovného poradenství 4,2 hodiny. I tento rozsah je nedostatečný.

Kvalifikační studium absolvovalo 70,9 % výchovných poradců a polovina školních metodiků prevence, a to nejčastěji před pěti a více lety. Vhodnější prostory pro svou práci mají výchovní poradci, kteří mají ve větší míře k dispozici samostatnou místnost, kde mohou nerušeně pracovat.

Školní metodici prevence se podle předpokladu věnují v největší míře preventivním aktivitám (vypracování minimálního preventivního programu, plánování a realizaci preventivních programů a zjišťování externích programů atd.). Metodickému vedení kolegů se však často nebo velmi často věnuje pouze necelá polovina z nich. I ve středních školách na preventivních aktivitách spolupracují také výchovní poradci.

Podporu školním metodikům prevence a výchovným poradcům ve středních školách poskytují nejčastěji pracovníci pedagogicko-psychologické poradny a kolegové v rámci školy, většina z nich je s mírou podpory spokojena. Ti, kteří by uvítali vyšší míru podpory, by ji nejčastěji potřebovali v oblasti metodického vedení kolegů, a výchovní poradci také v oblasti řešení vztahů v rámci školy. Nejvíce z nich by se přiklánělo ke vzdělávání prostřednictvím tematizovaných akcí.

Přijatá strategie pro řešení šikany byly vyhodnoceny jako účinné. Žáci jsou o riziku šikany informováni nejčastěji prostřednictvím třídnických hodin a besed. V rámci třídnických hodin se také nejvíce pracuje se vztahy ve třídě či škole. Do dalšího vzdělávání v této oblasti se zapojil velký počet navštívených středních škol.

4.1 Pozitivní zjištění

- v mateřských školách a základních školách jen s 1. stupněm byl zjištěn nízký výskyt šikany
- strategie realizované při výskytu šikany byly v navštívených mateřských, základních i středních školách účinné
- většina škol dobře pracuje se vztahy ve třídních kolektivech
- nevhodné chování žáků směrem k učitelům se sice objevuje častěji než v minulosti, ale případů, které by bylo možné označit za skutečnou šikanu pedagogů, je minimum
- většina školních metodiků prevence i výchovných poradců je spokojena s metodickou podporou, která je jim poskytována
- velká část výchovných poradců absolvovala kvalifikační studium nebo jím právě prochází (okolo 77 % v plně organizovaných ZŠ a SŠ)
- většina výchovných poradců má vyhovující prostory pro svou práci

4.2 Negativní zjištění

- 20 % a více škol nemá zpracovány krizové plány pro většinu sledovaných rizikových jevů s výjimkou šikany a v případě středních škol také agrese ve škole
- významný podíl škol vůbec nespolupracuje s oblastním metodikem prevence
- významný podíl školních metodiků prevence nemá preventivní činnost zohledněnu ve svém úvazku, nemá svou činnost finančně ohodnocenu a nemá vyhovující prostory pro výkon této činnosti
- kvalifikační studium absolvoval nízký podíl školních metodiků prevence
- často nebo velmi často se metodickému vedení kolegů v oblasti prevence věnuje pouze přibližně polovina školních metodiků prevence v základních i středních školách
- v některých školách chybí strategie, jak postupovat v případě výskytu šikany
- stále nedostatečně nastavená pravidla a doporučení pro postup v případě rizikového chování žáků směrem k učitelům, resp. pracovníkům školy
- malé zapojení rodičů do preventivních aktivit (30,4 % MŠ, 59,6 % ZŠ a 20 % SŠ)
- zjištěny školy (ačkoliv je jejich počet nízký), které nemají ochranu před šikanou zakotvenu ve školním řádu – při řešení šikany je důležité poukázat na porušení školního řádu; v mateřských a středních školách převažuje obecné zakotvení jako ochrana před sociálně patologickými jevy

5 Doporučení

- důsledně využívat metodická doporučení, metodické pokyny a další dokumenty týkající se prevence a řešení rizikového chování ve školách a školských zařízeních, které vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- rozšířit nabídku preventivních programů (např. zaměřené na konkrétní typy rizikového chování, specifické programy pro žáky 1. stupně, žáky s postižením a další)

- finančně podpořit školy v oblasti prevence, nabízet školám kvalitní preventivní programy zdarma, případně dotovat programy, které jsou placené
- realizovat DVPP v oblasti této problematiky pro všechny pedagogy (projevy šikany, postup řešení při výskytu šikany ve škole atd.)
- usnadnit školám orientaci v nabízených preventivních aktivitách a organizacích poskytujících podporu (např. poskytovat ucelené přehledy aktivit pořádaných v kraji apod.)
- snížit úvazek přímé pedagogické činnosti školním metodikům prevence
- vytvořit ve školách podmínky pro práci školních metodiků prevence (vhodné prostory)
- zlepšit spolupráci oblastních metodiků prevence se školami

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
ICT	informační a komunikační technologie
IVYP	individuální výchovný program
MPP	minimální preventivní program
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NNO	nestátní nezisková organizace
OSPOD	odbor sociálně-právní ochrany dětí
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
SPC	speciálně pedagogické centrum
SŠ	střední škola
SVP	středisko výchovné péče
ŠMP	školní metodik prevence
ŠVP	školní vzdělávací program
VP	výchovný poradce
ZŠ	základní škola